

INDEKS DEMOKRATIJE

CRNA GORA
2016.

Profesionalizam
Mediji
Transparentnost vlasti
Položaj žena
Vladavina prava
Odgovornost

Demokratija

Dostupnost pravne zaštite
Obrazovanje
Jednakost
Zaštita manjina
Autonomija sudstva

INDEKS DEMOKRATIJE CRNA GORA 2016.

Podgorica, novembar 2016.

© Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)
Odjeljenje za empirijska istraživanja

Izdavač
Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM
(www.cedem.me)

Za izdavača
Mr Nenad Koprivica

Autor
Prof. dr Miloš Bešić

Dizajn, grafika i štampa
Patent DOO

Prevod
Congress Translation

Tiraž
100 primjeraka

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-25-3
COBISS.CG-ID 31810064

*Priprema publikacije je finansijski podržana od strane Ministarstva spoljnih poslova
Savezne Republike Njemačke na osnovu Odluke njemačkog Bundestag-a i publikovana uz
podršku Predstavništva Hanns Seidel Fondacije za Srbiju i za Crnu Goru*

SADRŽAJ

UVOD, KONCEPTUALNI OKVIR I METODOLOŠKA PLATFORMA	5
1. DEMOKRATIČNOST POLITIČKIH PROCESA.....	10
1.1. <i>Kontrola i zakonitost vlasti</i>	10
1.2. <i>Transparentnost (javnost) vlasti</i>	12
1.3. <i>Odgovornost i smjenjivost vlasti</i>	13
1.4. <i>Profesionalizam u radu organa vlasti</i>	15
1.5. <i>Sumarni pokazatelji područja demokratičnosti političkih procesa</i>	16
2. VLADAVINA PRAVA I ZAKONA	18
2.1. <i>Jednakost pred zakonom</i>	18
2.2. <i>Dostupnost pravne zaštite</i>	20
2.3. <i>Autonomija sudstva</i>	21
2.4. <i>Efikasnost i profesionalnost sudstva</i>	23
2.5. <i>Kontrola i transparentnost rada pravosuđa</i>	24
2.6. <i>Sumarni pokazatelji područja vladavine prava i zakona</i>	26
3. EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA	28
3.1. <i>Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu</i>	28
3.2. <i>Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća</i>	30
3.3. <i>Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca</i>	31
3.4. <i>Sumarni pokazatelji područja ekonomskih sloboda i ekonomske participacije</i>	33
4. OBRAZOVANJE.....	35
4.1. <i>Otvorenost i participacija u obrazovanju</i>	35
4.2. <i>Autonomija i efikasnost obrazovanja</i>	37
4.3. <i>Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja</i>	38

4.4.	<i>Pluralizam u obrazovanju</i>	40
4.5.	<i>Uticaj i djelotvornost rasprave o obrazovanju</i>	41
4.6.	<i>Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju</i>	42
4.7.	<i>Sumarni pokazatelji za područje obrazovanja</i>	44
5.	MEDIJI	46
5.1.	<i>Autonomija i nezavisnost medija</i>	47
5.2.	<i>Profesionalnost medija</i>	49
5.3.	<i>Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija</i>	50
5.4.	<i>Otvorenost medija</i>	52
5.5.	<i>Sumarni pokazatelji za područje medija</i>	53
6.	NACIONALNE I VJERSKE MANJINE	55
6.1.	<i>Formalno-pravna zaštita manjina</i>	56
6.2.	<i>Diskriminacija manjina</i>	57
6.3.	<i>Postojanje mehanizma zaštite manjina</i>	58
6.4.	<i>Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja</i>	60
6.5	<i>Sumarni pokazatelji za položaj nacionalnih i vjerskih manjina</i>	61
7.	POLOŽAJ ŽENA	63
8.	POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	65
9.	INDEKS DEMOKRATIJE – SUMARNI PREGLED	67

UVOD, KONCEPTUALNI OKVIR I METODOLOŠKA PLATFORMA¹

Indeks demokratije je projekat koji je CEDEM prvi put realizovao 2006. godine. Nakon toga, s obzirom na to da je ideja bila da realizujemo longitudinalno istraživanje, projekat je realizovan sukcesivno 2007, 2008, 2009. i 2012. godine. Nažalost, iz objektivnih razloga, projekat nije mogao biti realizovan naredne četiri godine. Poslije dugogodišnje pauze, uz podršku Predstavništva *Hanns Seidel Fondacije* za Srbiju i za Crnu Goru, realizovali smo ponovo, po identičnoj metodologiji, mjerenje stanja demokratije u crnogorskom društvu.

U ovom Izvještaju predstavljamo mjerene vrijednosti demokratije za 2016. godinu, ali istovremeno dajemo i pregled trenda, tačnije, pokazujemo progresivne i regresivne trendove po svim indikatorima i mjerenim dimenzijama. S obzirom na vremenski raspon, od prvog do današnjeg istraživanja uvrđujemo u kom pravcu se kretala demokratija u Crnoj Gori u desetogodišnjem periodu.

O demokratiji se može mnogo govoriti. Od antičke do savremene političke teorije fascinantna je broj definicija demokratije. Naravno, u zavisnosti od konkretnih iskustava i kulture različitih društava, te različitih istorijskih konteksta i samo lice demokratije može biti sasvim drugačije. Nama nije cilj da se bavimo ovim pitanjima. Naš zadatak je više metodološkog nego teorijskog karaktera. U tom smislu skloni smo da demokratiju prije razumijemo kao **proces** nego kao stanje. Drugim riječima, vjerujemo da demokratija nije društveno stanje koje se može ostvariti univerzalnim i metodički unificiranim postupkom. Prije će biti da je demokratija u jednom svom konačnom obliku nikada dostignuto stanje, odnosno društveni i politički sistem koji se nalazi u stalnom procesu. Bez obzira na različite teorijske pristupe, demokratija u osnovi počiva na ideji **jednakosti**, a gotovo da nije nužno dokazivati da je jednakost nemoguće ostva-

¹ Ovaj segment studije namijenjen je onima koji se po prvi put susrijeću sa INDEX-om. Naime, konceptualni okvir i metodološka platforma neophodan su ključ za razumijevanje i interpretaciju indikatora koji čine konstantu u ovom dugoročnom istraživanju.

riti u svom punom obliku. Sama ideja jednakosti u savremenim pristupima se prije svega tumači kao jednakost šansi a ne kao jednakost-ishod. Međutim, praksa pokazuje da i jednakost šansi, koju nije teško postaviti u formalnom obliku, već na prvom koraku biva bitno ograničena usljed društvenih odnosa koji su prvenstveno oličeni u odnosima moći koji postoje u svakom društvu. Takođe, *isonomija* kao težnja i svijet mogućeg i *isomeria* kao potreba i težnja velikog dijela javnosti, veoma često čine da se vjera u demokratiju zamjenjuje težnjom za autoritarnošću a ovo ponajbolje možemo vidjeti na osnovu iskustva post-socijalističkih društava.

Kada je o samom konceptualnom okviru riječ, trudili smo se da sa jedne strane bude usklađen sa shvatanjem demokratije u njenom **suštinskom** tj. supstancijalnom smislu kao i sa idejom demokratije u **proceduralnom** smislu. Konceptualni okvir na kome je baziran Indeks je unaprijed pripremljen za proces operacionalizacije i kasnije mjerenja, a epistemološka iskustva u društvenim naukama ukazuju da se razlike u teorijskim pristupima nerijetko gube kada se dođe na teren realnih društvenih procesa i odnosa. To pokazuje i iskustvo koje smo imali prilikom formiranja Indeksa; naime, različiti teorijski pristupi koje smo uzimali u obzir u svom operacionalnom okruženju su pokazivali srodnost pri čemu nije bilo tako teško prevazići razlike o kojima je riječ i koje se u empirijskom pogledu pokazuju kao lažne. U konkretnoj situaciji, demokratija jeste i proces i sama suština tj. jednakost koju treba ostvariti. Proces ne postoji po sebi i za sebe, već je usmjeren na suštinu, a ideja jednakosti u svakom društvu može biti ostvarena samo posredstvom određenih procedura i društvenih mehanizama. Ovo nije eklekticizam, već nužnost integrativnog pristupa koji određuje sama priroda procesa operacionalizacije i empirijskog kvantifikovanja, i uvjereni smo da smo ovu tezu nedvosmisleno dokazali u definisanju *Indeksa demokratije*.

Bez pretenzija da budemo kreatori novih definicija mi pod demokratijom razumijemo oblik društvene i političke organizacije društva koji obezbjeđuje jednakost svih građana, bez obzira na njihov materijalni i socijalni status, njihovo etničko porijeklo ili političko i religijsko uvjerenje, a koji se postiže posredstvom efikasnih institucija, poštovanjem demokratskih procedura, participacijom građana u političkom i ukupnom društvenom životu, te postojanjem mehanizama kontrole i smjenjivosti političke vlasti. Ovakva definicija nije niti originalna a vjerovatno ni najbolja moguća, ali je za naše, operativne svrhe, sasvim dovoljna kao početna i referentna tačka.

U metodološkom smislu, ključna stvar je svakako izbor indikatora budući da su oni nosioci tj. empirijske čestice koje u svom kumulativnom obliku pružaju nužne informacije na osnovu kojih se kreira Indeks. Indikatori su pokazatelji stanja demokratije u odnosu na aspekte koji predstavljaju operacionalizaciju samog pojma demokratije u društveno-političkom prostoru. Da bi identifikov-

vali indikatore, najprije je potrebno odrediti **područja** a zatim **dimenzije** kao generičke kategorije koje okupljaju same indikatore. Konačno, svaku dimenziju je nužno sagledati sa stanovišta svih hipotetičkih **aspekata**.

Kada je o područjima riječ, ovdje se svakako misli na društvena polja koja se mogu posmatrati pojedinačno, a koja kasnije služe kao osnov za komparaciju i za proizvodnju sumarnog Indeksa. Na osnovu analiza iskustava u mjerenju demokratije u svijetu i u okruženju, kao i na osnovu velikog broja individualnih intervjuova obavljenih sa stručnim sagovornicima, mi smo za mjerenje (a kasnije indeksiranje) odredili sljedeća društvena područja:

- ▶ DEMOKRATIČNOST POLITIČKIH PROCESA
- ▶ VLADAVINA PRAVA I ZAKONA
- ▶ EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA
- ▶ OBRAZOVANJE
- ▶ MEDIJI
- ▶ NACIONALNE I VJERSKE MANJINE
- ▶ POLOŽAJ ŽENA
- ▶ POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM

Dakle, riječ je o osam područja i izbor ovih područja nije arbitran već je utemeljen kako na suštinskim karakteristikama društva na osnovu demokratskih kriterijuma, tako i na specifičnim potrebama crnogorskog društva. Prema tome, mi ćemo u procesu mjerenja posebno posvetiti pažnju svakom od ovih područja i u krajnjem ishodu dobiti po jedinstvenoj metodološkoj proceduri mjeru demokratije za svako od njih.

Međutim, da bi se svako područje kvantifikovalo, nužno je bilo odrediti aspekte na osnovu kojih je svako od njih moguće sagledati kroz različite dimenzije. Aspekti su prema tome nužno analitičko sredstvo koje služi kao vizura za određivanje samih dimenzija iz kojih se svako pojedino područje sastoji. Aspekti koji su korišćeni kao kriterijum za određivanje dimenzija su :

- ▶ JEDNAKOST I RAVNOPRAVNOST
- ▶ PARTICIPACIJA I ZAŠTITA
- ▶ TRANSPARENTNOST
- ▶ KONTROLA

- ODGOVORNOST
- REPREZENTATIVNOST
- EFIKASNOST I PROFESIONALNOST
- AUTONOMIJA

Prema tome, za svako od područja koja predstavljaju jedinice posmatranja za mjerenje demokratičnosti društva, utvrdićemo stepen u kome su u datom području obezbijedeni **jednakost i ravnopravnost** građana, njihova **participacija i zaštita**, stepen u kome je područje **transparentno** (javno), kao i stepen u kome je obezbijedena **kontrola** datog područja od strane građana, zatim, mjerićemo stepen **odgovornosti** u tom području, kao i stepen u kome je obezbijedena **reprezentativnost** građana, te da li je i u kojoj mjeri dato područje **efikasno i profesionalno** u svome radu i konačno, mjerićemo stepen **autonomije** za pojedina područja.

Dalje, da bi metodološki postupak mogao da bude operacionalizovan u obliku empirijskih indikatora, bilo je nužno da se svako područje zahvaljujući aspektima koje smo gore identifikovali sagleda na višedimenzionalan način. Činjenica je da dimenzije za svako od područja moraju biti različite, a ovo zbog same prirode svakog od njih. U tom smislu, konsekventno sagledavanje svakog od područja sa stanovišta opisanih aspekata, kao i unificirana metoda kvantifikacije omogućavaju da se dođe do kompatibilnih informacija koje je moguće kasnije na komplementaran način sagledati zahvaljujući empirijskim indikatorima.

Izložena procedura možda izgleda kompleksno, ali u krajnjem ishodu pokazaćemo da je ona u osnovi jednostavna, a po našem sudu i nužna kako bi se sama ideja mjerenja ostvarila na valjan i metodološki unifikovan način. Prema tome, u daljem tekstu bavićemo se svakim pojedinačnim područjem, prikazaćemo dimenzije iz kojih se sastoji, te konačno indikatore koji su konačne čestice mjerenja a koje su identifikovane zahvaljujući analitičkoj moći aspekata o kojima smo govorili.

No, prije toga još nekoliko važnih metodoloških napomena. Ideja vodilja pri kreiranju *Indeksa* bila je da se na dva odvojena fronta realizuje samo mjerenje stanja. Prvo, to je stanje demokratije na osnovu subjektivne percepcije samih građana, i drugo, to je identifikacija objektivnih indikatora na osnovu istih teorijskih i operacionalnih kriterijuma. Ovom prilikom naš mandat pokriva samo jedan od ova dva dijela a to je kreiranje indeksa i mjerenje na osnovu percepcije građana. Ovakav pristup ima jednu metodološku prednost kao i jedan ključni metodološki nedostatak. Prednost je u tome što demokratija u krajnjem ishodu mora biti legitimizovana od strane samih građana, budući

da su građani krajnji cilj svih demokratskih reformi. Nedostatak je svakako u tome, što u datoj političkoj konstelaciji, pri čemu prije svega mislimo na oštre političke podjele i nedostatak političkog i društvenog konsenzusa, ocjene jednog dijela javnog mnjenja umnogome potencijalno ne odgovaraju realnom stanju. Ovo zbog toga što kritički raspoložen a politički inspirisan dio javnosti nerijetko umjesto ocjenjivanja realnih postignuća tendira da na nivou percepcije uspostavi direktnu spregu između stanja demokratije i vlasti. Otud se kritika vlasti, koja je na nivou svijesti *ad hoc* uspostavljena reflektuje na svaku pojedinu ocjenu koja je data kada je stanje demokratije u pitanju. Drugo, činjenica je da između percepcije i objektivnog stanja postoje izvjesna odstupanja i pokušaćemo ovaj problem da elaboriramo u svakom pojedinom slučaju. Bilo kako bilo, mislimo da se svi moramo složiti da je mjerenje ovog tipa validno jedino u ovom trenutku. Kad ovo kažemo mislimo prije svega na stanje u samim institucijama crnogorskog društva koje zbog nedostatka sistematskog prikupljanja informacija o sebi samima nijesu u stanju da nam pruže materijal koji je moguće prevesti na jezik Indeksa. Ovaj zadatak je svakako važan i njega ćemo ostvariti u narednom periodu.

1. DEMOKRATIČNOST POLITIČKIH PROCESA

Demokratičnost političkih procesa mjerili smo u aspektima o kojima smo govorili u uvodnom dijelu. Analitički, identifikovali smo četiri ključne dimenzije koje sačinjavaju ovo područje a to su:

- Kontrola i zakonitost vlasti
- Transparentnost (javnost) vlasti
- Odgovornost i smjenjivost vlasti
- Profesionalizam u radu organa vlasti

Svaka od dimenzija je bila predmet posebnog mjerenja posredstvom mreže indikatora. U sljedećem dijelu daćemo prikaz svakog područja kao i indikatora koji su uzeti kao jedinice mjerenja za data područja.

1.1. Kontrola i zakonitost vlasti

Demokratska i civilna kontrola izabranih predstavnika građana, koji pritom moraju da djeluju u okviru zakonskog okvira, predstavlja *conditio sine qua non* demokratskog društva. Samim tim, smatrali smo da je neophodno da utvrdimo kako crnogorski građani ocjenjuju mogućnost sprovođenja kontrole, i koliko je po građanima crnogorska vlast zakonita u svom radu. U grafikonu 1 prikazane su vrijednosti mjerenja po indikatorima za 2016. godinu, a u tabeli 1 prikazane su vrijednosti po indikatorima za sve periode mjerenja. U grafikonu 2 date su kumulativno vrijednosti za čitavu dimenziju. Podaci ukazuju da se **stanje demokratije kada je riječ o kontroli i zakonitosti vlasti² nije promijenilo u prethodne četiri godine.**

² Vrijednosti po dimenzijama kao i ostale kumulativne vrijednosti su optimovane u rasponu od 0 (minimum) do 1 (maximum). Ovo važi u ovom, i u svakom budućem slučaju.

Grafikon 1
Kontrola i zakonitost vlasti, 2016.

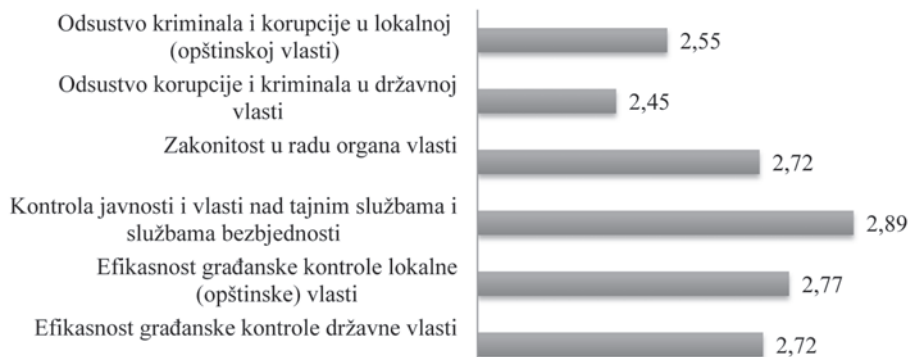
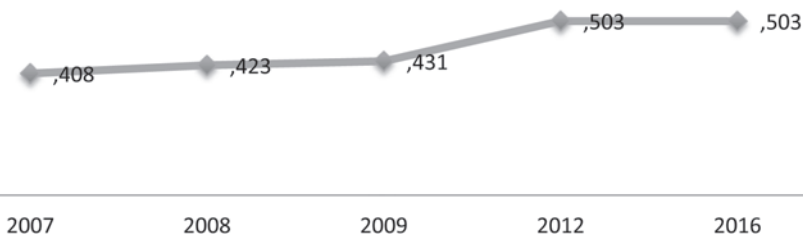

Tabela 1 Kontrola i zakonitost vlasti – prikaz svih indikatora³

INDIKATORI	2007	2008	2009	2012	2016
Efikasnost građanske kontrole državne vlasti	2.25	2.35	2.45	2.79	2.72
Efikasnost građanske kontrole lokalne (opštinske) vlasti	2.23	2.38	2.49	2.82	2.77
Kontrola javnosti i vlasti nad tajnim službama i službama bezbjednosti	2.43	2.62	2.73	2.87	2.89
Zakonitost u radu organa vlasti	2.59	2.68	2.66	2.81	2.72
Odsustvo korupcije i kriminala u državnoj vlasti	1.99	2.08	2.07	2.45	2.45
Odsustvo kriminala i korupcije u lokalnoj (opštinskoj vlasti)	2.12	2.21	2.24	2.55	2.55

Grafikon 2
Kontrola i zakonitost vlasti - TREND

³ Koeficijenti se kreću u rasponu od 1–5; i u ovom, i u svakom sljedećem slučaju kada dajemo prikaz po indikatorima.

1.2. Transparentnost (javnost) vlasti

Transparentnost u radu je upravo ona odlika koja jasno distingvira autoritarno (kakvo je bilo socijalističko) od demokratskog društva. Ovo pitanje je iznimno važno, pogotovu, ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da Crna Gora ima populaciju od oko 630.000 stanovnika, i da alternativni kanali komunikacije u tom svijetlu dobijaju na značaju, što veoma često vodi dezavuisanju javnosti i plasiranju pogrešnih informacija svake vrste. Rezultati koje dobijamo u dužem periodu ukazuju da je u odnosu na socijalistički period napravljen pozitivan iskorak u ovom smislu, ali da je to još daleko od zadovoljavajućeg rezultata, dakle, potrebno je još dosta raditi kako bi se dostigla transparentnost vlasti, u smislu kakva postoji u razvijenim zapadnim demokratijama.

Tu treba posebno istaći ulogu NVO-a i medija, čiji je uticaj u ovom smislu presudan. NVO sektor je prilično jak u Crnoj Gori i dao je veliki doprinos sveukupnoj demokratizaciji društva, prije svega pozivajući vlast da bude mnogo više javna u svom radu. Međutim, i mediji i NVO sektor moraju da ulože još puno napora kako bi se značajno poboljšala situacija na ovom planu.

Kada je o mjeranju ove dimenzije riječ u grafikonu 1 dat je prikaz za sve indikatore za 2016. godinu, a najveću vrijednost mjerimo kada je riječ o objektivnosti medija u praćenju parlamenta i dostupnosti informacija nadležnih. U tabeli 2 dat je prikaz po indikatorima longitudinalno, a kumulativno su longitudinalni podaci za čitavu dimenziju dati u grafikonu 4. **Podaci ukazuju na blagi rast mjerenih vrijednosti u odnosu na 2012. godinu.**

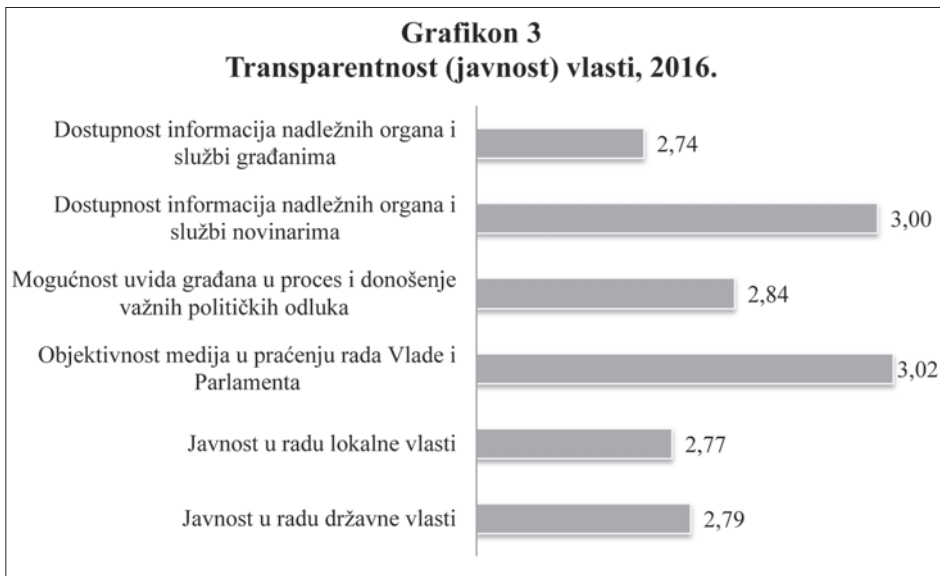
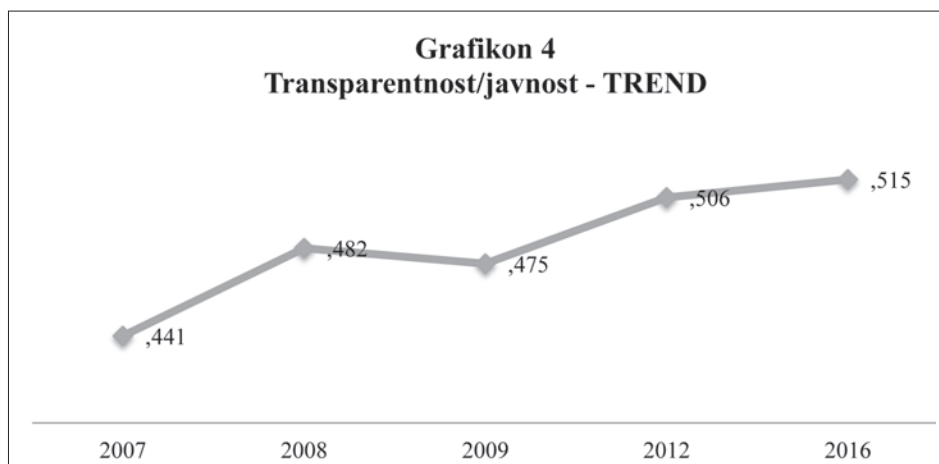

Tabela 2 – Transparentnost (javnost) vlasti – prikaz svih indikatora

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Javnost u radu državne vlasti	2.53	2.73	2.74	2.78	2.79
Javnost u radu lokalne vlasti	2.59	2.76	2.79	2.82	2.77
Objektivnost medija u praćenju rada Vlade i Parlamenta	2.85	2.97	3.05	2.96	3.02
Mogućnost uvida građana u proces i donošenje važnih političkih odluka	2.46	2.66	2.65	2.77	2.84
Dostupnost informacija nadležnih organa i službi novinarima	2.58	2.77	2.75	2.79	3.00
Dostupnost informacija nadležnih organa i službi građanima	2.32	2.50	2.52	2.67	2.74

1.3. Odgovornost i smjenjivost vlasti

Smjenjivost vlasti je pitanje koje je jako važno u crnogorskom kontekstu. Činjenica da je od demokratskih promjena sa početaka devedesetih do danas, na svim održanim izborima pobjeđivala jedna partija, dovoljan je razlog da vidimo šta o tome misle crnogorski građani. Pritom, treba imati u vidu da smjenjivost vlasti jeste princip demokratskog društva, ali kao princip ne znači da vlast mora biti de facto smijenjena na nekim izborima, već da demokratski mehanizmi moraju obezbijediti smjenjivost vlasti. Dakle, u ovom pogledu treba praviti razliku između mogućnosti (smjenjivost), koju treba da obezbijedi politički sistem i fakticiteta (smjena) kao posljedice koja nije nužna.

Kada je o rezultatima mjerenja ove dimenzije riječ u grafikonu 5 dati su podaci za sve indikatore, dok su u tabeli 3 prikazani podaci u odnosu na različita istraživanja u datim godinama mjerenja. Na osnovu grafikona 6 možemo vidjeti da je vlast smjenljivija danas nego što je to bio slučaj 2012. godine.

Grafikon 5 Odgovornost i smjenjivost vlasti, 2016.

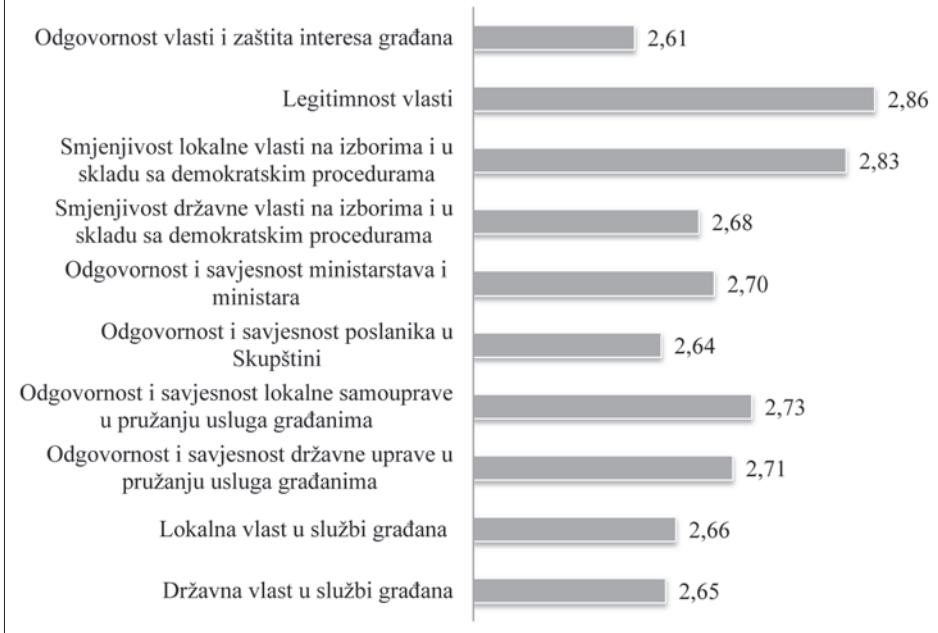
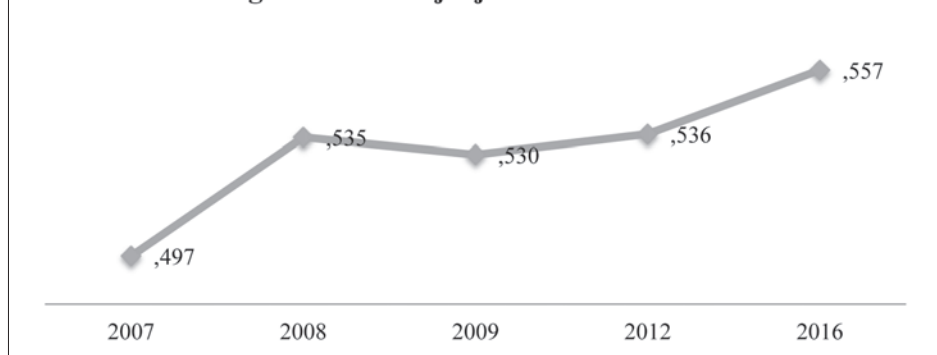

Tabela 3 – Odgovornost i smjenjivost vlasti - prikaz svih indikatora

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Državna vlast u službi građana	2.39	2.58	2.57	2.62	2.65
Lokalna vlast u službi građana	2.48	2.66	2.66	2.68	2.66
Odgovornost i savjesnost državne uprave u pružanju usluga građanima	2.47	2.71	2.68	2.72	2.71
Odgovornost i savjesnost lokalne samouprave u pružanju usluga građanima	2.54	2.73	2.71	2.81	2.73
Odgovornost i savjesnost poslanika u Skupštini	2.32	2.49	2.47	2.68	2.64
Odgovornost i savjesnost ministarstava i ministara	2.44	2.67	2.73	2.66	2.70
Smjenjivost državne vlasti na izborima i u skladu sa demokratskim procedurama	2.77	2.87	2.89	2.80	2.68
Smjenjivost lokalne vlasti na izborima i u skladu sa demokratskim procedurama	2.88	3.08	3.06	2.93	2.83
Legitimnost vlasti	3.12	3.33	3.29	3.01	2.86
Odgovornost vlasti i zaštita interesa građana	2.32	2.60	2.55	2.76	2.61

Grafikon 6
Odgovornost i smjenjivost vlasti - TREND

1.4. Profesionalizam u radu organa vlasti

Znanje i profesionalizam jesu osnov za efikasno funkcionisanje demokratskih institucija. Konsekventno, profesionalizam u radu i stručna osposobljenost pojedinaca koji se nalaze na vladajućim pozicijama, neophodna je da bi društvo funkcionisalo na pravi način. To podrazumijeva, da je glavni princip prilikom popunjavanja određenih pozicija prije svega rezultat i stepen obrazovanja, a ne nepotizam ili drugi lični interes. Prema tome smatrali smo da bi bilo dobro vidjeti šta crnogorski građani misle o ovom pitanju. Dodatno, sastavni dio ove dimenzije jeste i odnos većine prema manjini kada su u pitanju stručni i kompetentni argumenti.

Rezultati istraživanja ove dimenzije za 2016. godinu ukazuju da je najveći problem, kada je o profesionalizmu riječ, profesionalnost na lokalnom nivou (grafikon 7). U tabeli 4 dat je longitudinalan prikaz za sve indikatore, a na osnovu grafikona 8 možemo vidjeti da je u prethodnih četiri godine ostvaren određeni napredak kada je riječ o profesionalnosti vlasti.

Grafikon 7
Profesionalizam u radu organa vlasti, 2016.

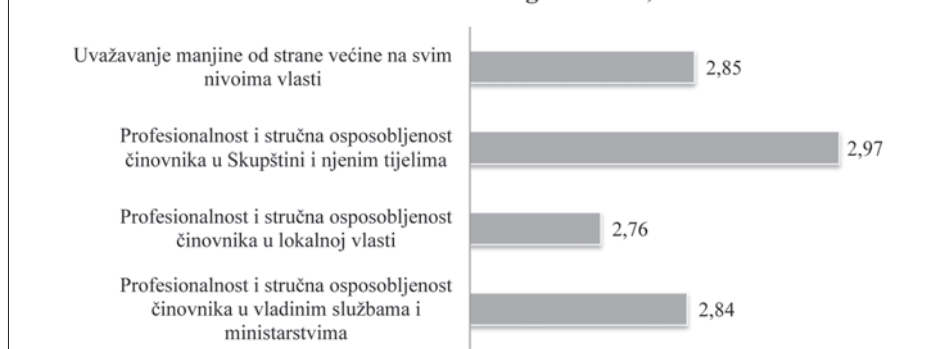
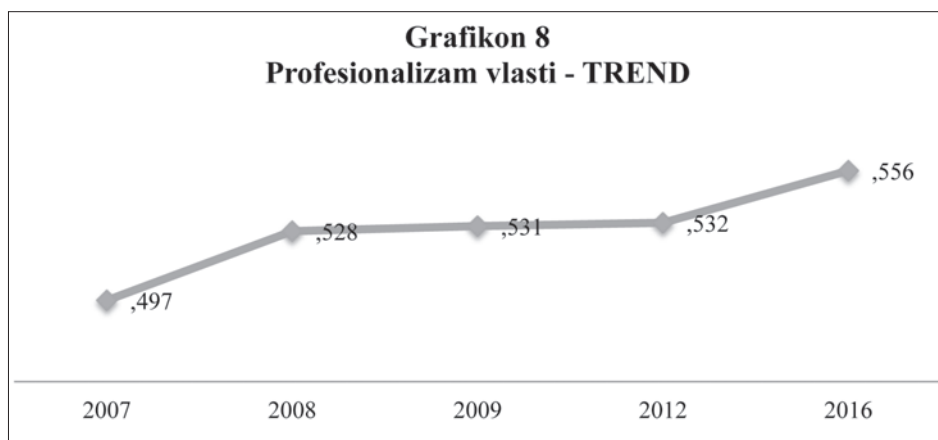

Tabela 4 Profesionalizam u radu organa vlasti – prikaz svih indikatora

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Profesionalnost i stručna osposobljenost činovnika u vladinim službama i ministarstvima	2.88	2.94	3.00	2.87	2.84
Profesionalnost i stručna osposobljenost činovnika u lokalnoj vlasti	2.73	2.88	2.85	2.83	2.76
Profesionalnost i stručna osposobljenost činovnika u Skupštini i njenim tijelima	2.80	2.86	2.94	2.85	2.97
Uvažavanje manjine od strane većine na svim nivoima vlasti	2.53	2.67	2.69	2.74	2.85

1.5. Sumarni pokazatelji područja demokratičnosti političkih procesa

U grafikonu 9 dat je prikaz za sve četiri mjerene dimenzije u oblasti 'politika i vlast'. Podaci ukazuju da je najpovoljnija situacija u ovoj oblasti kada je riječ o profesionalizmu, te odgovornosti i smjenljivosti vlasti. Situacija je lošija kada je riječ o transparentnosti vlasti, a najlošija kada je riječ o kontroli i zakonitosti vlasti. Dakle, u cilju unaprjeđenja demokratije u oblasti politike, ključno je da se poboljša kontrola i zakonitost vlasti. Sa stanovišta analize trendova (tabela 5 i grafikon 10), kumulativno, mjerimo blagi progres na nivou čitave oblasti. Međutim, u ovom dijelu ključni je podatak da je progres ostvaren samo zahvaljujući jednoj dimenziji, a to je 'profesionalizam i kompetentnost vlasti'. Dakle, u svim drugim dimenzijama u okviru ove oblasti mjerimo stagnaciju u odnosu na 2012. godinu.

Grafikon 9
Demokratskičnost u oblasti: politika i vlast, 2016.

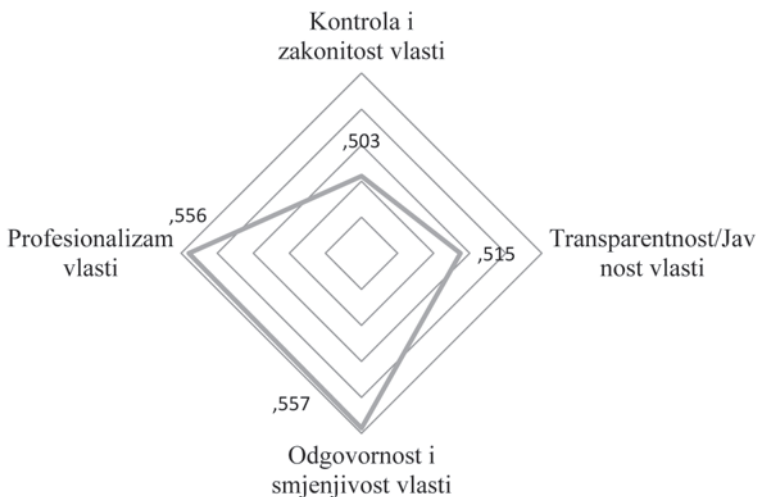
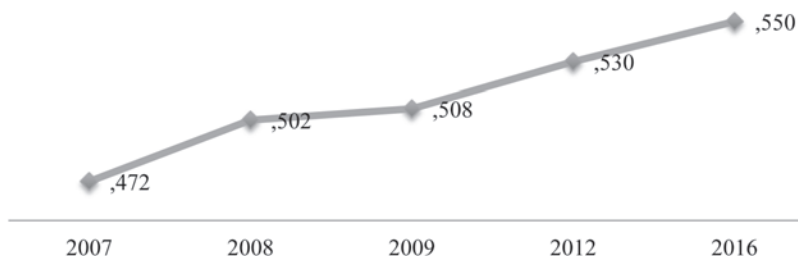

Tabela 5 Politika i vlast – sumarno po dimenzijama

Dimenzije	2007	2008	2009	2012	2016	T test
Kontrola i zakonitost vlasti	.41	.42	.43	.50	.50	0.22; p=0.98
Transparentnost (javnost) vlasti	.44	.48	.48	.51	.51	0.70; p=0.48
Odgovornost i smjenjivost vlasti	.50	.54	.53	.54	.56	1.61; p=0.11
Profesionalizam i kompetentnost u radu organa vlasti	.50	.53	.53	.53	.56	1.82; p=0.069
POLITIKA I VLAST SUMARNO	.47	.50	.51	.53	.55	1.67; p=0.069

Grafikon 10
Demokratskičnost u oblasti politika i vlast - TREND

2. VLADAVINA PRAVA I ZAKONA

Kao i u svim drugim oblastima, i ovo područje smo podijelili na nekoliko dimenzija i u okviru svake od njih definisali niz indikatora koji su predstavljali finalne čestice mjerenja. Dimenzije u ovom području su:

- Jednakost pred zakonom
- Dostupnost pravne zaštite
- Autonomija sudstva
- Efikasnost i profesionalnost sudstva
- Kontrola i transparentnost rada pravosuđa

2.1. Jednakost pred zakonom

Rezultati mjerenja ove dimenzije predstavljeni su u grafikonu 11. Oni ukazuju da je najniža vijednost mjerenja kada je riječ o jednakosti pred zakonom pojedina u vlasti. Analiza trendova (grafikon 12 i tabela 6), sa druge strane ukazuje da u ovoj oblasti mjerimo stagnaciju u odnosu na 2012. godinu.

Grafikon 11
Jednakost pred zakonom, 2016.

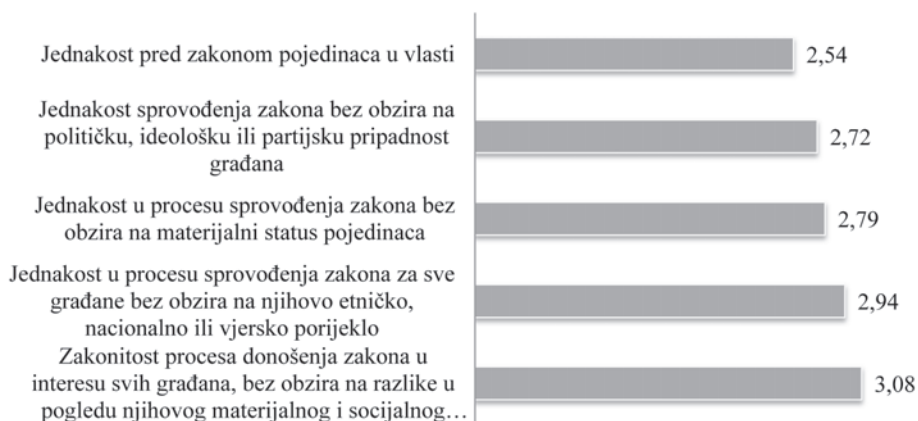
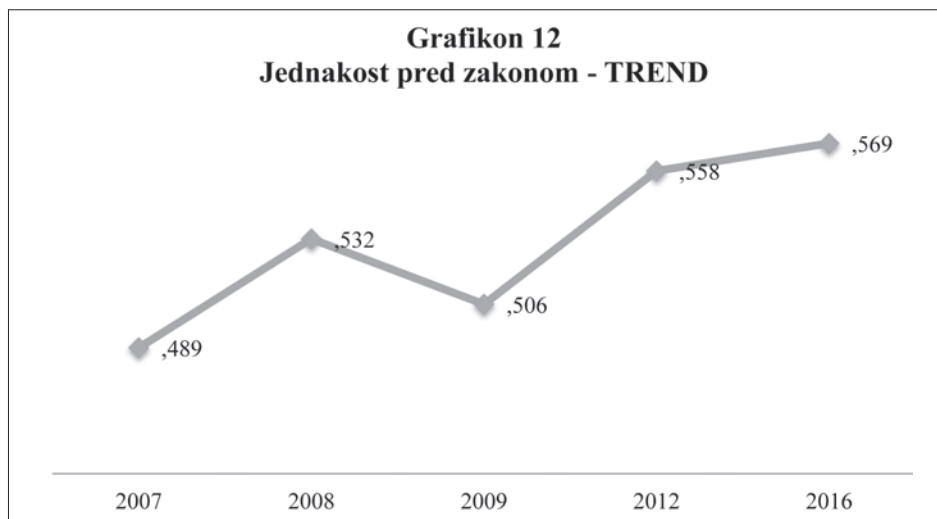

Tabela 6 Jednakost pred zakonom – prikaz svih indikatora

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Zakonitost procesa donošenja zakona u interesu svih građana, bez obzira na razlike u pogledu njihovog materijalnog i socijalnog statusa te bez obzira na njihovo nacionalno, etničko, vjersko i političko opredjeljenje	2.85	3.13	2.96	3.12	3.08
Jednakost u procesu sprovođenja zakona za sve građane bez obzira na njihovo etničko, nacionalno ili vjersko porijeklo	2.74	2.92	2.76	3.01	2.94
Jednakost u procesu sprovođenja zakona bez obzira na materijalni status pojedinaca	2.43	2.63	2.48	2.76	2.79
Jednakost sprovođenja zakona bez obzira na političku, ideološku ili partijsku pripadnost građana	2.42	2.66	2.49	2.76	2.72
Jednakost pred zakonom pojedinaca u vlasti	2.23	2.42	2.45	2.63	2.54

Grafikon 12
Jednakost pred zakonom - TREND

2.2. Dostupnost pravne zaštite

Cilj u ovom dijelu istraživanja nam je bio da saznamo koliko je pravna zaštita dostupna crnogorskim građanima, bez obzira na njihov materijalni status, nacionalnu, vjersku pripadnost te političko opredjeljenje. Presjek stanja za 2016. godinu ukazuje da je i dalje **najveći problem politička i partijska pripadnost (grafikon 13)**. Longitudinalno, rezultati koje smo dobili, ukazuju da je za čitavu dimenziju došlo do blagog poboljšanja u odnosu na 2012. godinu (tabela 7 i grafikon 14).

Grafikon 13
Dostupnost pravne zaštite

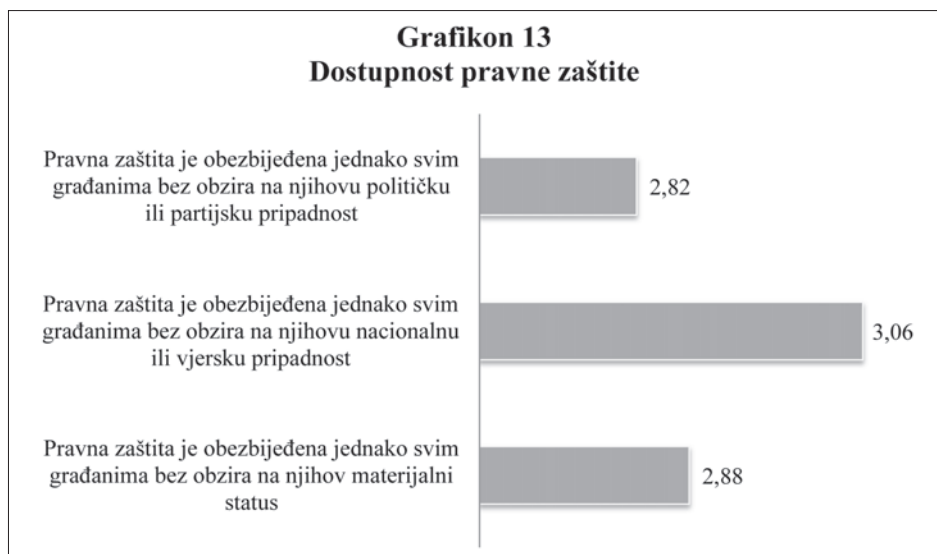
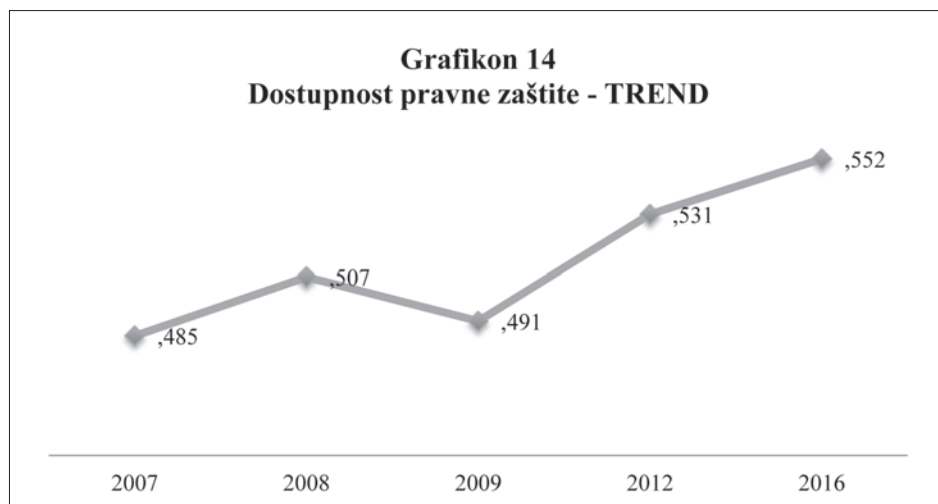

Tabela 7 Dostupnost pravne zaštite – prikaz svih indikatora

	2007	2008	2009	2012	2016
Pravna zaštita je obezbijedena jednako svim građanima bez obzira na njihov materijalni status	2.45	2.65	2.60	2.83	2.88
Pravna zaštita je obezbijedena jednako svim građanima bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost	2.77	2.88	2.85	2.90	3.06
Pravna zaštita je obezbijedena jednako svim građanima bez obzira na njihovu političku ili partijsku pripadnost	2.65	2.80	2.63	2.74	2.82

2.3. Autonomija sudstva

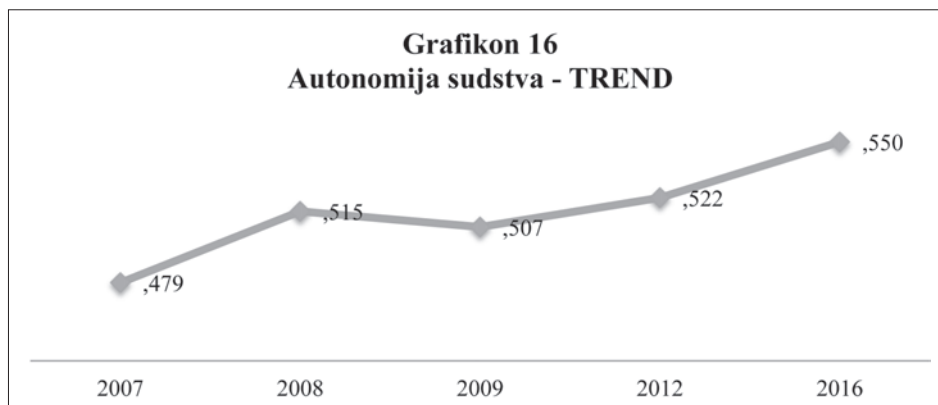
Problem autonomije sudstva, takođe, je nerijetko predmet javnih debata, te se kritike upućuju na račun sudstva upravo u pogledu nedostataka autonomije sudstva pri čemu se najviše kritikuje pritisak koji se vrši na sudstvo od strane vlasti i političkih struktura moći. Mjerenja ove dimenzije ukazuju da je **najveći problem bio i ostao uticaj političkih partija kao i bogatih pojedinaca na sudstvo** (grafikon 15). Međutim, analiza trendova (grafikon 16 i tabela 8) ukazuje da je došlo do **blagog poboljšanja** kada je riječ o čitavoj dimenziji.

Grafikon 15
Autonomija sudstva

Tabela 8 Autonomija sudstva – prikaz svih indikatora

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Nezavisnost sudstva od uticaja političkih partija	2.33	2.54	2.53	2.64	2.71
Nezavisnost sudstva od uticaja Vlade i državnih službi	2.29	2.51	2.48	2.58	2.68
Nezavisnost sudstva od uticaja Parlamenta	2.54	2.73	2.74	2.71	2.84
Nezavisnost sudstva od uticaja moćnih i bogatih pojedinaca i grupacija	2.21	2.34	2.39	2.70	2.71
Nezavisnost sudstva od uticaja nevladinih organizacija	3.11	3.20	3.15	3.01	3.28
Nezavisnost sudstva od uticaja religijskih organizacija i crkvi	3.34	3.34	3.28	3.12	3.35
Nezavisnost sudstva od uticaja organizacija EU	2.90	2.86	2.86	2.86	2.98

2.4. Efikasnost i profesionalnost sudstva

Na osnovu objektivnih indikatora, kao što je prosječno trajanje sudskih procesa, problem efikasnosti sudstva je jedan od ozbiljnijih problema u svim tranzicionim zemljama. U Crnoj Gori, na osnovu velikog broja izvještaja, ovaj problem je, takođe, veoma izražen. Naša mjerenja u prethodnim istraživanjima su potvrđivala da imamo problema kada je riječ o efikasnosti sudstva. Naše istraživanje u ovoj godini ukazuje da je **najveći problem u ovoj dimenziji korupcija i djelovanje sudova u interesu uticajnih pojedinaca i grupa** (grafikon 17). Sa druge strane, **analiza trendova ukazuje da su sudovi nešto efikasniji i profesionalniji danas nego što je to 2012. godine bio slučaj** (grafikon 18 i tabela 9).

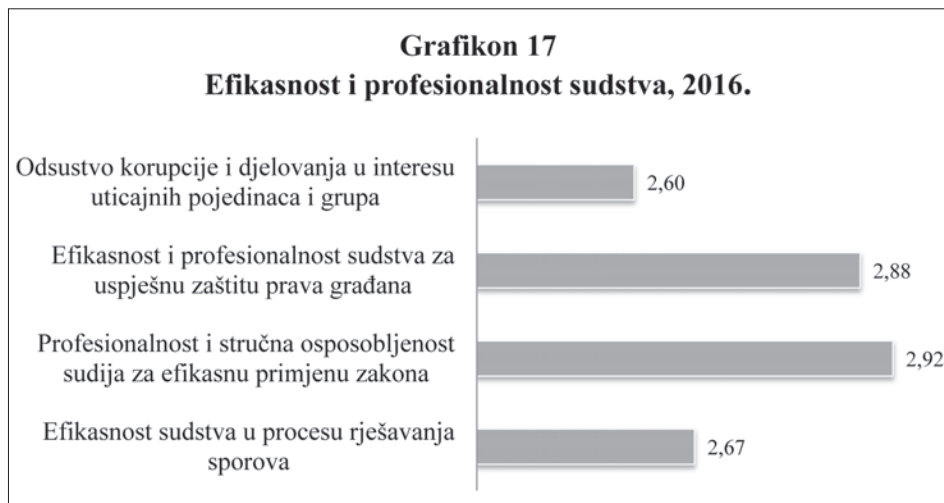

Tabela 9 Efikasnost i profesionalnost sudstva – prikaz svih indikatora

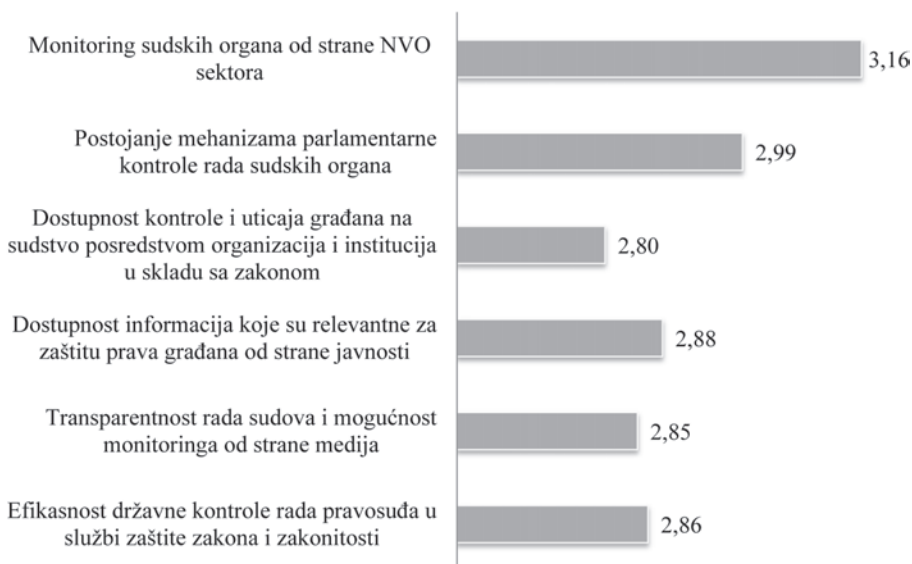
Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Efikasnost sudstva u procesu rješavanja sporova	2.28	2.44	2.47	2.65	2.67
Profesionalnost i stručna osposobljenost sudija za efikasnu primjenu zakona	2.83	3.01	3.00	2.86	2.92
Efikasnost i profesionalnost sudstva za uspješnu zaštitu prava građana	2.51	2.63	2.72	2.76	2.88
Odsustvo korupcije i djelovanja u interesu uticajnih pojedinaca i grupa	2.22	2.31	2.27	2.64	2.60

2.5. Kontrola i transparentnost rada pravosuđa

U okviru ove dimenzije mjerimo nekoliko indikatora koji su jako važni za postojanje kontrole i transparentnosti kada je o sudstvu riječ. Na osnovu podataka koje smo dobili mjerenjem ovih indikatora, na osnovu grafikona 19 možemo vidjeti da su **najviše vrijednosti u ovoj dimenziji kada je riječ o kontroli sudskih organa od strane NVO sektora**. Sa druge strane, najniže su vrijednosti mjerenja kada je riječ o građanskoj kontroli sudstva. Analiza trendova (grafikon 20 i tabela 10) ukazuje na veoma blage pozitivne trendove na nivou čitave dimenzije.

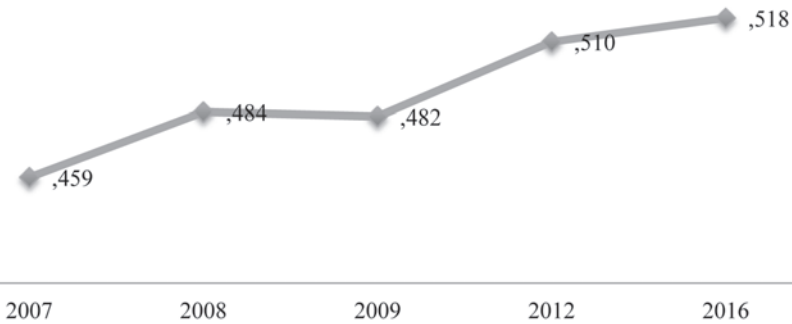
Grafikon 19
Kontrola i transparentnost rada pravosuđa, 2016.

*Tabela 10 Kontrola i transparentnost rada pravosuđa
 – prikaz svih indikatora*

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Efikasnost državne kontrole rada pravosuđa u službi zaštite zakona i zakonitosti	2.67	2.76	2.84	2.87	2.86
Transparentnost rada sudova i mogućnost monitoringa od strane medija	2.66	2.75	2.76	2.77	2.85
Dostupnost informacija koje su relevantne za zaštitu prava građana od strane javnosti	2.53	2.71	2.74	2.80	2.88
Dostupnost kontrole i uticaja građana na sudstvo posredstvom organizacija i institucija u skladu sa zakonom	2.35	2.54	2.59	2.70	2.80
Postojanje mehanizama parlamentarne kontrole rada sudskih organa	2.75	2.90	2.90	2.88	2.99
Monitoring sudskih organa od strane NVO sektora	2.91	3.07	3.10	3.02	3.16

Grafikon 20
Kontrola i transparentnost pravosuđa - TREND

2.6. Sumarni pokazatelji područja vladavine prava i zakona

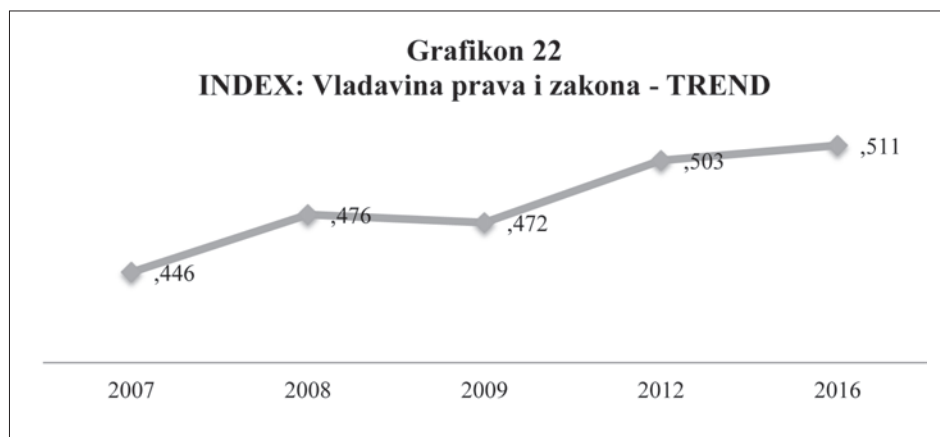
Analizom sumarnih pokazatelja područja vladavine prava i zakona po dimenzijama podaci ukazuju **da je najveći deficit u oblasti vladavine prava i zakona efikasnost i profesionalnost sudstva** (grafikon 21). Vladavina prava i zakona kao čitava oblast, na osnovu analize trendova nije značajno unaprijeđena u odnosu na 2012. godinu, dakle, u ovom području se nalazimo na manje-više istom nivou kao i prije četiri godine (tabela 11 i grafikon 22).

Grafikon 21
Vladavina prava i zakona, 2016.

Tabela 11 Vladavina prava i zakona sumarno po dimenzijama

Dimenzije	2007	2008	2009	2012	2016	T test
Jednakost pred zakonom	.49	.53	.51	.56	.57	0.79; p=0.43
Dostupnost pravnoj zaštiti	.49	.51	.49	.53	.55	1.50; p=0.14
Autonomija sudstva	.48	.51	.51	.52	.55	2.14; p=0.03
Efikasnost i profesionalnost sudstva	.38	.47	.48	.51	.53	1.72; p=0.09
Kontrola i transparentnost rada pravosuđa	.46	.48	.48	.51	.52	0.71; p=0.48
VLADAVINA PRAVA I ZAKONA SUMARNO	.45	.48	.47	.50	.51	0.71; p=0.48

3. EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA

Kada je o području ekonomije riječ, sa stanovišta Indeksa identifikovali smo tri ključne dimenzije i realizovali mjerenja po jedinstvenom postupku kao što je to učinjeno u prethodnim područjima. Dimenzije u okviru ovog područja su:

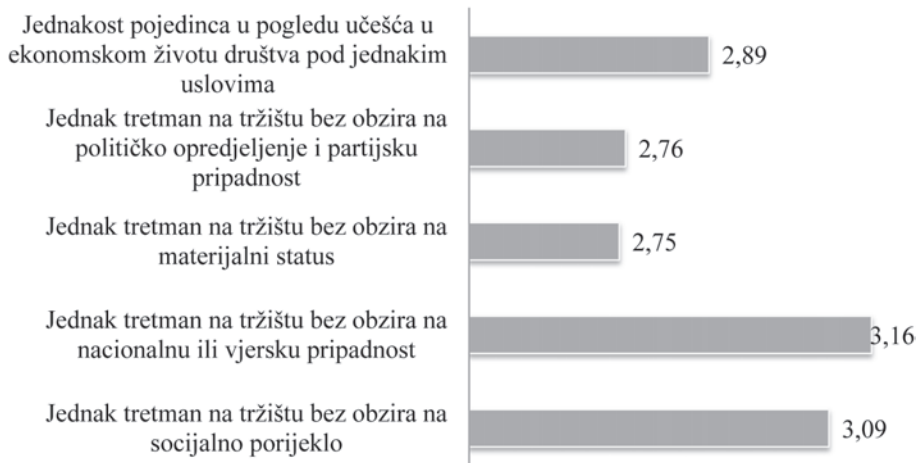
- Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu
- Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća
- Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca

Dakle, uzete su dimenzije koje po sebi ne bi smjele da budu sporne sa stanovišta značaja za razvoj demokratije tj. bez obzira na prirodu i efekte samog procesa ekonomske transformacije društva u procesu tranzicije, stepen demokratičnosti demokratije od (ne)postojanja ekonomske jednakosti pojedinaca na tržištu, ekonomske (ne)jednakosti autonomije preduzeća, kao i od (ne)postojanja mehanizama zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca.

3.1. Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu

Rezultati mjerenja u ovoj dimenziji ukazuju da **partijska pripadnost i nejednak materijalni status učesnika na tržištu jesu ključni problem ravnopravnosti** (grafikon 23). Analiza trendova, međutim, ukazuje da je u prethodne četiri godine došlo do blagog poboljšanja kada je riječ o ekonomskoj jednakosti pojedinaca na tržištu (tabela 12 i grafikon 24).

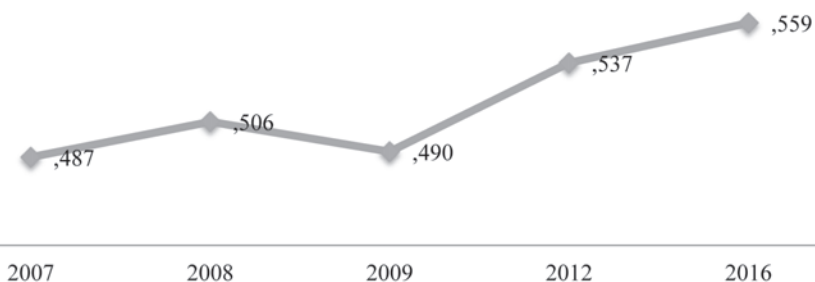
Grafikon 23 Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu, 2016.

*Tabela 12 Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu
– prikaz po indikatorima*

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Jednak tretman na tržištu bez obzira na socijalno porijeklo građana	2.68	2.90	2.78	2.94	3.09
Jednak tretman na tržištu bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost	2.86	2.98	2.92	3.02	3.16
Jednak tretman na tržištu bez obzira na materijalni status pojedinaca	2.37	2.55	2.46	2.71	2.75
Jednak tretman na tržištu bez obzira na političko opredjeljenje i partijsku pripadnost građana	2.32	2.58	2.45	2.71	2.76
Jednakost pojedinaca u pogledu učešća u ekonomskom životu društva pod jednakim uslovima	2.58	2.79	2.70	2.84	2.89

Grafikon 24
Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu- TREND

3.2. Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća

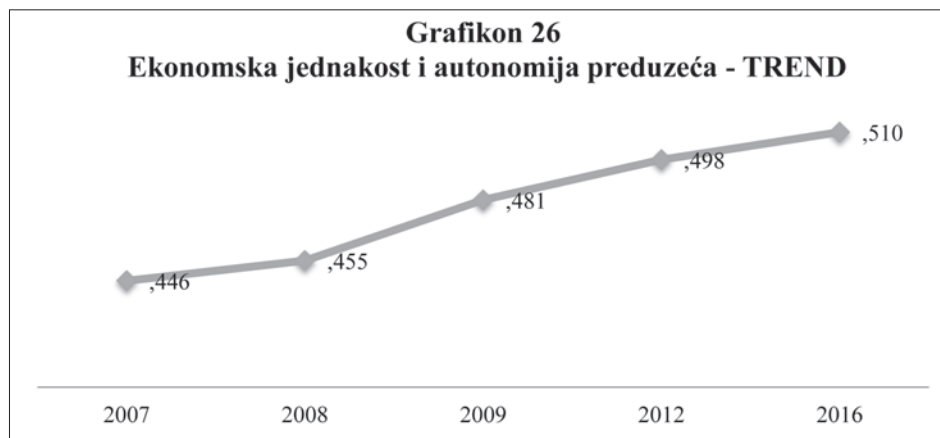
Rezultati istraživanja ukazuju da je najveći problem u ovoj oblasti uticaj koji imaju pojedinačni i partijski interesi a koji ugrožavaju ekonomsku ravnopravnost i autonomiju preduzeća (grafikon 25). Sa druge strane, trend je u ovoj oblasti pozitivan, dakle, autonomija preduzeća i ravnopravnost na tržištu je nešto poboljšana u prethodne četiri godine (grafikon 26 i tabela 13).

Grafikon 25
Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća, 2016.

*Tabela 13 Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća
– prikaz po indikatorima*

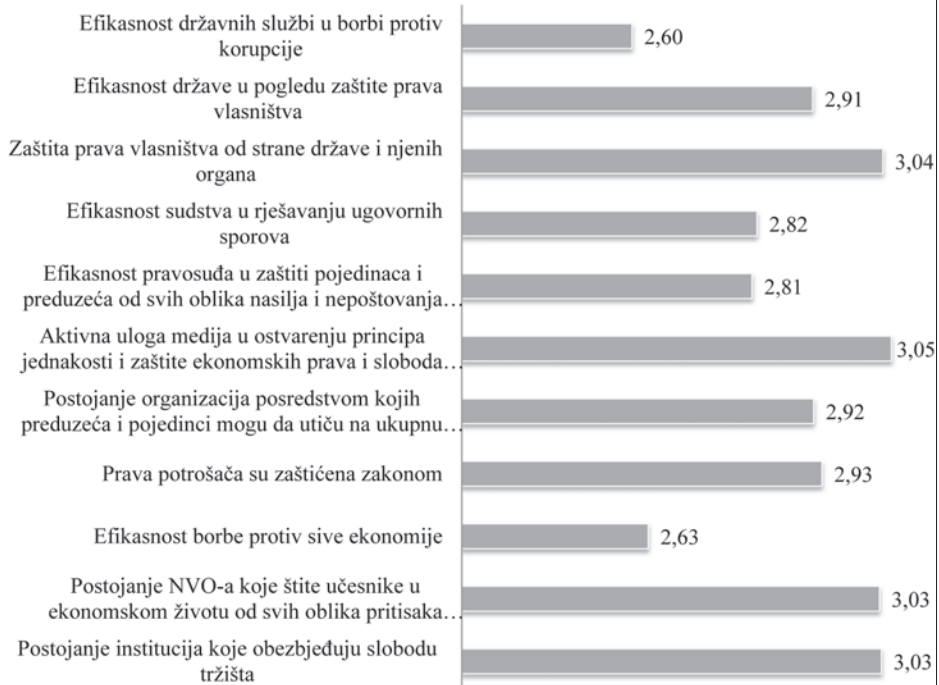
Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Ravnopravnost preduzeća na tržištu bez obzira na oblik svojine	2.64	2.80	2.76	2.84	2.83
Odsustvo diskriminacije i favorizacije pojedinih preduzeća od strane države	2.29	2.52	2.55	2.70	2.70
Odsustvo uticaja pojedinačnih i partijskih interesa na preduzeća	2.27	2.44	2.45	2.64	2.60
Jednakost u primjeni zakona za sva preduzeća	2.30	2.57	2.52	2.68	2.66
Autonomija preduzeća u procesu donošenja odluka	2.44	2.54	2.57	2.69	2.76
Odsustvo ideologije i pritiska države u javnim preduzećima	2.32	2.50	2.45	2.64	2.68
Odsustvo ekonomskih monopola koji uživaju zaštitu države i privilegovanih grupa	2.20	2.40	2.42	2.55	2.64
Autonomnost inspeksijskih službi i njihova neselektivnost u sprovođenju zakona i propisa	2.41	2.48	2.52	2.61	2.65
Transparentnost rada Vlade u pogledu djelovanja na ekonomski život društva	2.60	2.76	2.75	2.77	2.93

3.3. Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca

Kada je o mjerenju u okviru ove dimenzije riječ, **najveći problem jesu korupcija i siva ekonomija** (grafikon 27). Trend je, međutim, u prethodne četiri godine pozitivan, dakle, mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca su na nešto višem nivou danas u poređenju sa 2012. godinom.

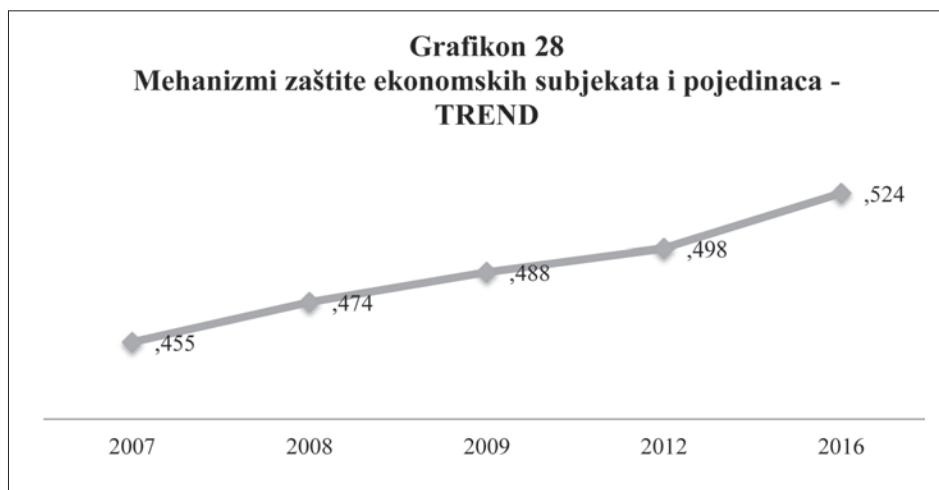
Grafikon 27
Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i
pojedinaца, 2016.

*Tabela 14 Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca
 – prikaz po indikatorima*

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Postojanje institucija koje obezbjeđuju slobodu tržišta	2.74	2.83	2.87	2.84	3.03
Postojanje NVO-a koje štite učesnike u ekonomskom životu od svih oblika pritisaka države, partija, moćnih pojedinaca i grupa	2.81	2.89	2.98	2.86	3.03
Efikasnost borbe protiv sive ekonomije	2.21	2.36	2.43	2.61	2.63
Prava potrošača su zaštićena zakonom	2.52	2.55	2.75	2.69	2.93
Postojanje organizacija posredstvom kojih preduzeća i pojedinci mogu da utiču na ukupnu ekonomsku politiku države	2.56	2.76	2.82	2.76	2.92
Aktivna uloga medija u ostvarenju principa jednakosti i zaštite ekonomskih prava i sloboda pojedinaca, preduzeća i organizacija	2.69	2.84	2.91	2.87	3.05

Efikasnost pravosuđa u zaštiti pojedinaca i preduzeća od svih oblika nasilja i nepoštovanja njihovih ekonomskih prava i sloboda	2.40	2.63	2.65	2.71	2.81
Efikasnost sudstva u rješavanju ugovornih sporova	2.54	2.71	2.71	2.69	2.82
Zaštita prava vlasništva od strane države i njenih organa	2.84	2.97	2.94	2.77	3.04
Efikasnost države u pogledu zaštite prava vlasništva	2.80	2.94	2.84	2.73	2.91
Efikasnost državnih službi u borbi protiv korupcije	2.19	2.34	2.37	2.57	2.60

3.4. Sumarni pokazatelji područja ekonomskih sloboda i ekonomske participacije

Analiza svih dimenzija u području ekonomije ukazuje da je **ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu najveći problem kada je riječ o području ekonomije** (grafikon 29). Sa stanovišta analize trendova, jedini realni značajan napredak je ostvaren kada je riječ o mehanizmima zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca (tabela 15). Usljed ovog poboljšanja, mjerimo i poboljšanje na nivou čitave oblasti (grafikon 30).

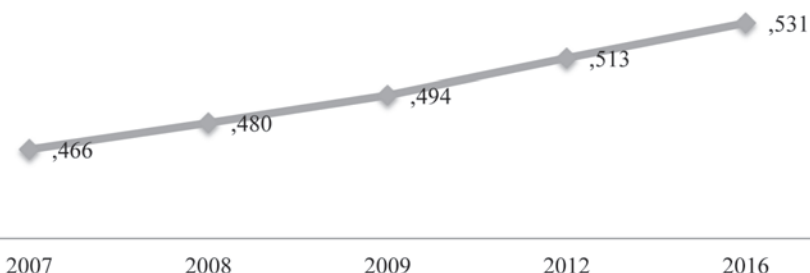
Grafikon 29
Ekonomске slobode i ekonomska participacija, 2016.

*Tabela 15 Ekonomске slobode i ekonomska participacija
– sumarno po dimenzijama*

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016	T test
Ekonomска jednakost pojedinaca na tržištu	.49	.51	.49	.54	.56	1.68; p=0.093
Ekonomска jednakost i autonomija preduzeća	.45	.45	.48	.50	.51	0.93; p=0.35
Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca	.46	.47	.49	.50	.52	2.14; p=0.033
INDEX EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA	.47	.48	.49	.51	.53	1.61; p=0.11

Grafikon 30
INDEX: Ekonomске slobode i ekonomska participacija - TREND

4. OBRAZOVANJE

Značaj obrazovanja za demokratsku praksu možemo sagledati i u svijetlu mišljenja Evropskog suda za ljudska prava iz 1976. godine: „Obrazovanje je suština očuvanja demokratskog društva“. Sa velikom sigurnošću danas možemo reći da svi putevi vode u pravcu demokratije, ali da uspjeh na tom putu možemo očekivati samo ukoliko se obrazovanju i napredovanju u edukaciji svakog pojedinca i društva u cjelini posveti odgovarajuća pažnja i stvore odgovarajući okviri. Za ovo područje definisali smo i mjerili sljedeće dimenzije:

- Otvorenost i participacija u obrazovanju
- Autonomija i efikasnost obrazovanja
- Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja
- Pluralizam u obrazovanju
- Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje
- Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju

Svaka od dimenzija mjerena je po identičnoj i već opisanoj metodološkoj proceduri a trudili smo se da sve značajnije dimenzije budu uzete u razmatranje. Rezultati mjerenja po dimenzijama i sumarni podaci slijede u daljem tekstu.

4.1. Otvorenost i participacija u obrazovanju

Ove dimenzija ima za cilj da ispita stepen u kome je obrazovanje otvoreno za sve društvene grupe. Budući da je socijalni status u velikoj mjeri funkcija obrazovnog procesa, sa stanovišta demokracije društva ovo je veoma važna dimenzija. Rezultati mjerenja ukazuju da je **naveći problem demokracije stepen otvorenosti obrazovnog sistema za sugestije i mišljenja građana**

(grafikon 31). Zabrinjava, međutim, da u ovom području mjerimo negativne trendove (grafikon 32 i tabela 16). Drugim riječima, stepen demokratičnosti obrazovanja je danas na nižem nivou nego što je to bilo prije četiri godine.

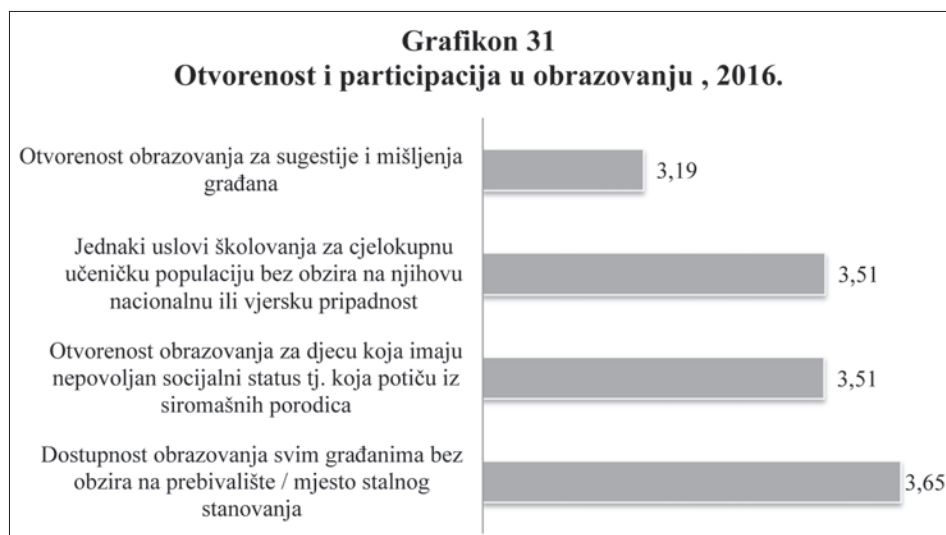
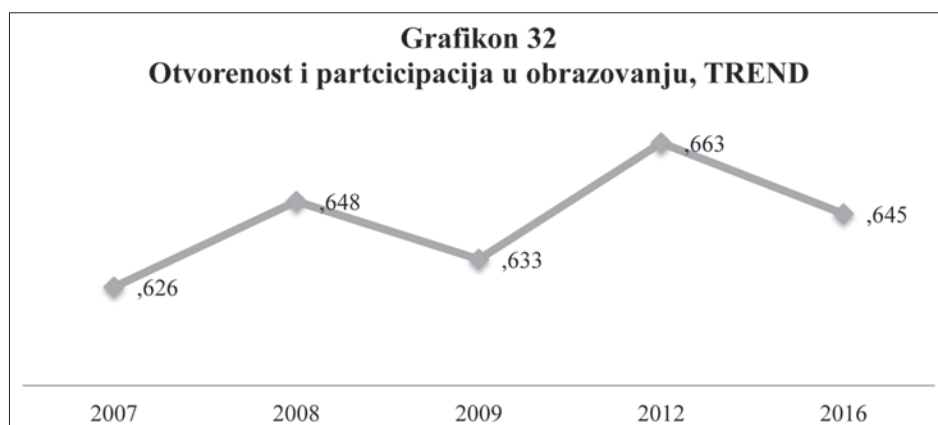

Tabela 16 Otvorenost i participacija u obrazovanju – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Dostupnost obrazovanja svim građanima bez obzira na prebivalište / mjesto stalnog stanovanja	3.79	3.77	3.72	3.71	3.65
Otvorenost obrazovanja za djecu koja imaju nepovoljan socijalni status tj. koja potiču iz siromašnih porodica	3.33	3.45	3.41	3.51	3.51
Jednaki uslovi školovanja za cjelokupnu učeničku populaciju bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost	3.57	3.49	3.47	3.58	3.51
Otvorenost obrazovanja za sugestije i mišljenja građana	2.96	3.18	3.23	3.39	3.19

4.2. Autonomija i efikasnost obrazovanja

Rezultati istraživanja u ovoj dimenziji pokazuju da su dva ključna problema **pritisak političkih struktura i drugih centara moći na sistem obrazovanja, kao i autonomija univerziteta** (grafikon 33). Podaci, dalje, pokazuju da i u ovoj dimenziji mjerimo negativne trendove u odnosu na 2012. godinu. (grafikon 34 i tabela 17).

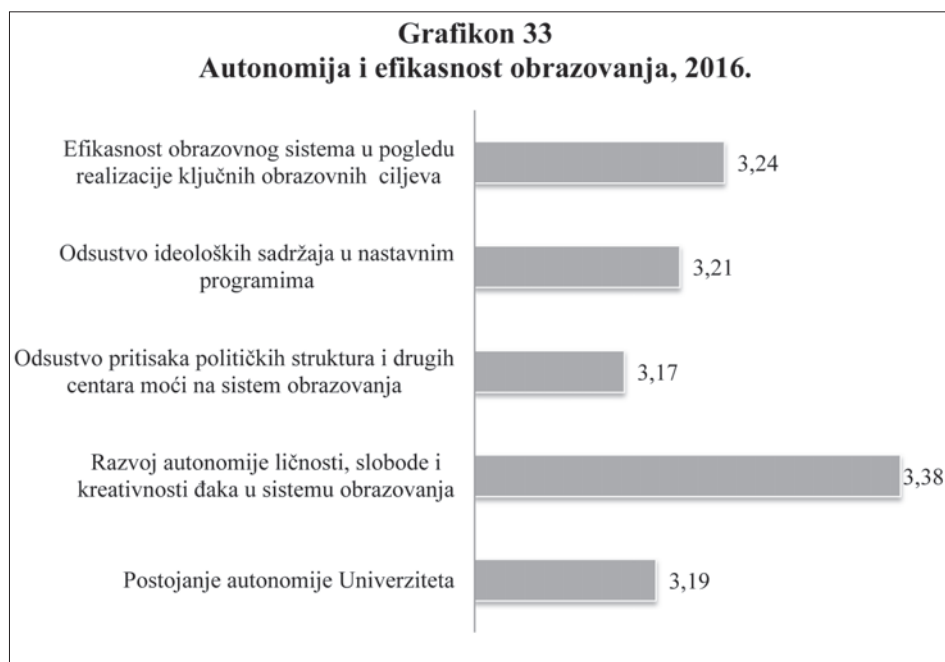
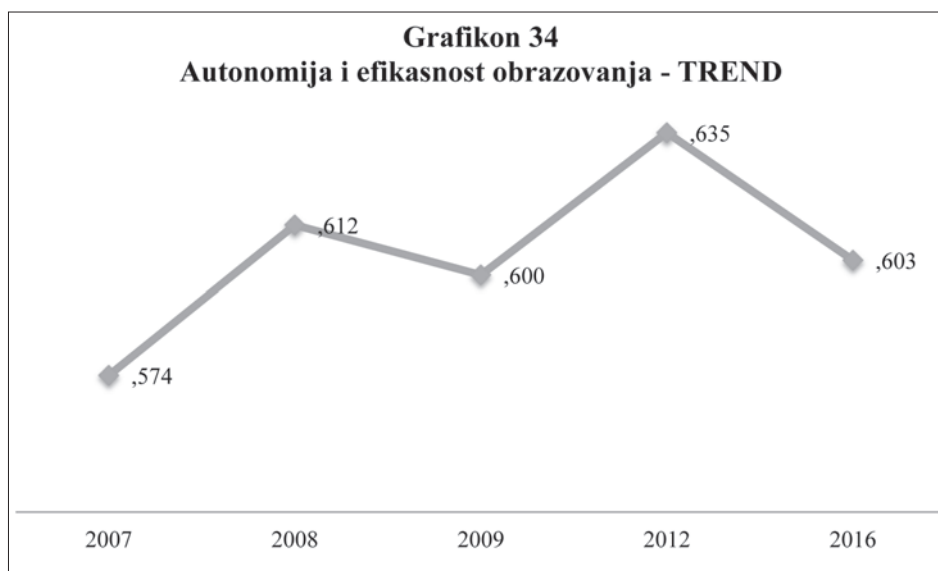

Tabela 17 Autonomija i efikasnost obrazovanja – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Postojanje autonomije Univerziteta	3.18	3.23	3.24	3.40	3.19
Razvoj autonomije ličnosti, slobode i kreativnosti đaka u sistemu obrazovanja	3.87	3.69	3.60	3.61	3.38
Odsustvo pritiska političkih struktura i drugih centara moći na sistem obrazovanja	2.91	3.16	3.11	3.30	3.17
Odsustvo ideoloških sadržaja u nastavnim programima	3.09	3.26	3.20	3.34	3.21
Efikasnost obrazovnog sistema u pogledu realizacije ključnih obrazovnih ciljeva	3.33	3.37	3.26	3.36	3.24

4.3. Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja

Najveći problem u pogledu zakonitosti i kontrole sistema obrazovanja jeste **nedostatak efikasnosti u borbi protiv korupcije u obrazovanju** (grafikon 35). Kada je riječ o čitavoj dimenziji, takođe, **mjerimo negativne trendove u odnosu na stanje prije četiri godine** (grafikon 36 i tabela 18).

Grafikon 35
Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja, 2016.

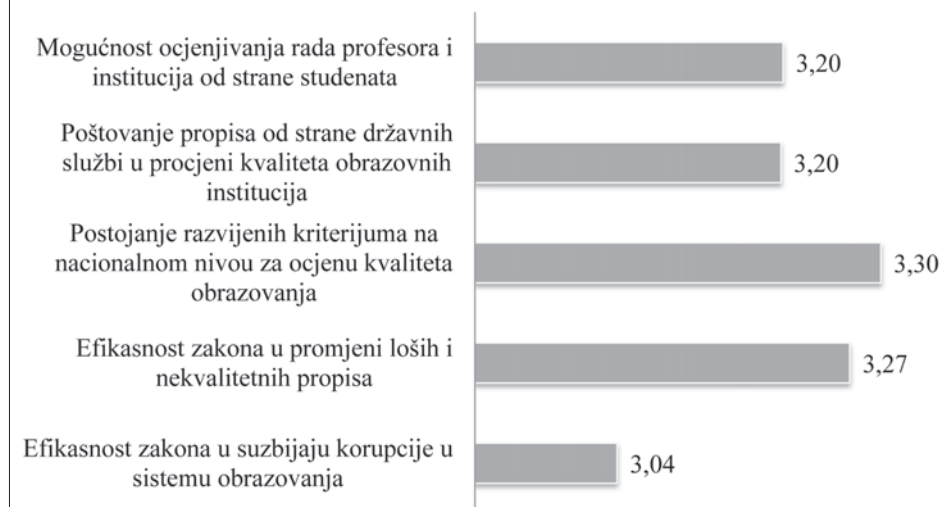
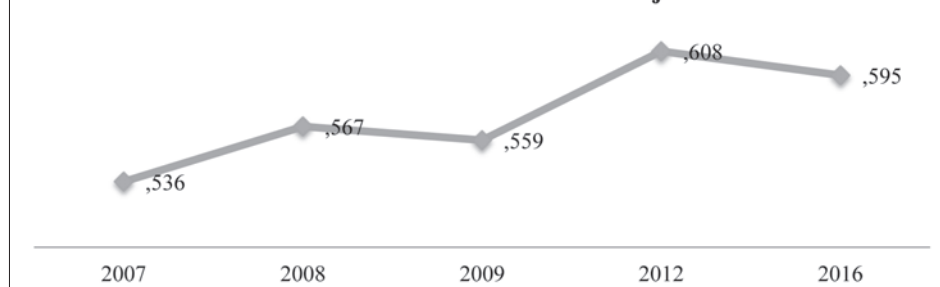

Tabela 18 Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Efikasnost zakona u suzbijanju korupcije u sistemu obrazovanja	2.75	2.87	2.86	3.15	3.04
Efikasnost zakona u promjeni loših i nekvalitetnih propisa	3.09	3.08	3.10	3.28	3.27
Postojanje razvijenih kriterijuma na nacionalnom nivou za ocjenu kvaliteta obrazovanja	3.12	3.24	3.19	3.31	3.30
Poštovanje propisa od strane državnih službi u procjeni kvaliteta obrazovnih institucija	3.05	3.22	3.19	3.28	3.20
Mogućnost ocjenjivanja rada profesora i institucija od strane studenata	2.85	3.00	3.11	3.23	3.20

Grafikon 36
Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja - TREND

4.4. Pluralizam u obrazovanju

U okviru ove dimenzije, uvažili smo sve ključne principe na kojima pluralizam u ovoj dimenziji treba da počiva. Rezultati istraživanja pokazuju da je najveći problem sam obrazovni proces, tačnije **(ne)postojanje velikog broja metoda nastave u obrazovnom procesu** (grafikon 37). **Najveći problem u ovom pogledu, međutim, jeste izrazito negativan trend** (grafikon 38 i tabela 19). Podaci pokazuju da je **pluralizam u obrazovanju na značajno nižem nivou danas nego što je to bio slučaj prije četiri godine**, tačnije, blizu je rekordno nisko mjerene vrijednosti koju smo utvrdili 2009. godine.

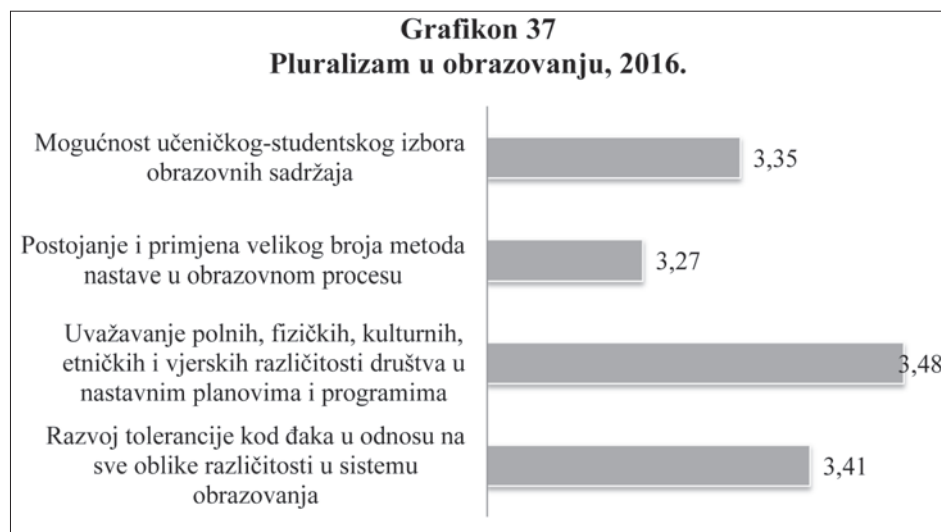
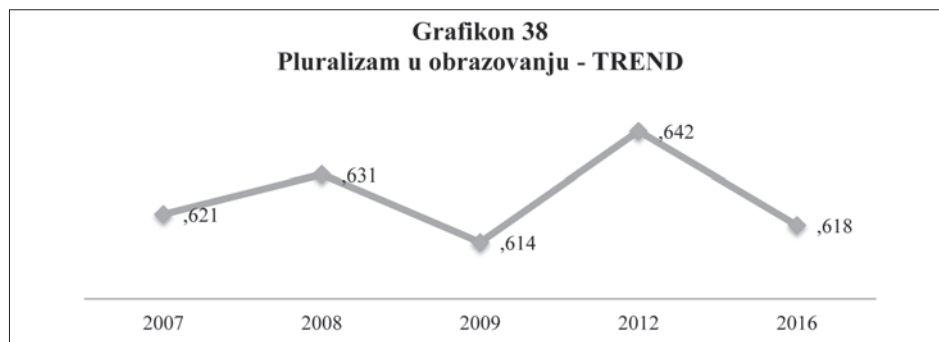

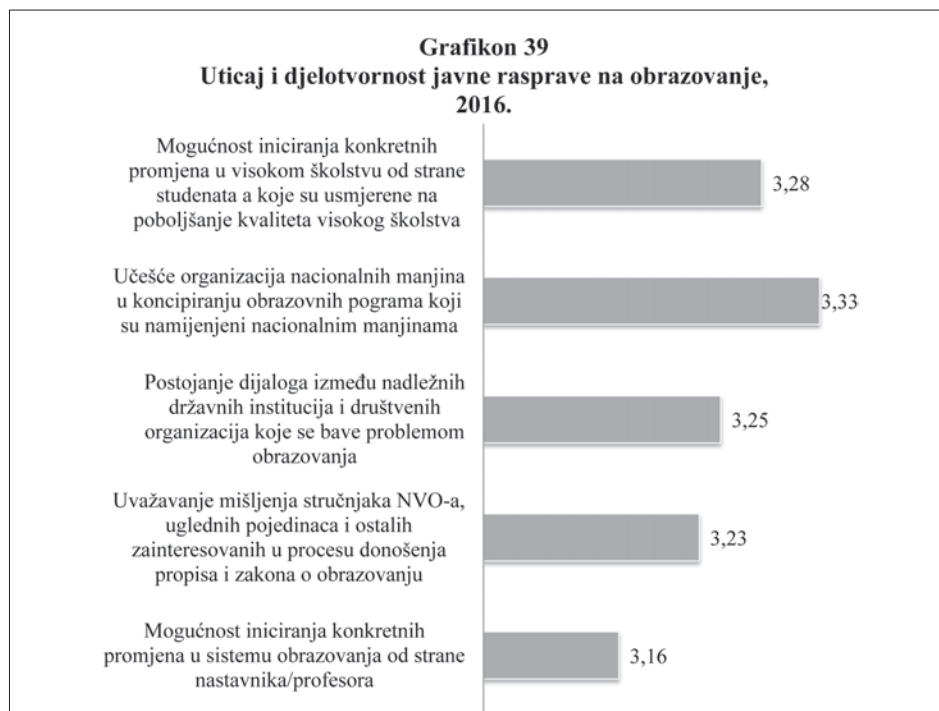
Tabela 19 Pluralizam u obrazovanju – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Razvoj tolerancije kod đaka u odnosu na sve oblike različitosti u sistemu obrazovanja	3.52	3.41	3.45	3.49	3.41
Uvažavanje polnih, fizičkih, kulturnih, etničkih i vjerskih različitosti društva u nastavnim planovima i programima	3.51	3.48	3.47	3.50	3.48
Postojanje i primjena velikog broja metoda nastave u obrazovnom procesu	3.31	3.34	3.34	3.41	3.27
Mogućnost učenickog-studentskog izbora obrazovnih sadržaja	3.43	3.44	3.58	3.43	3.35

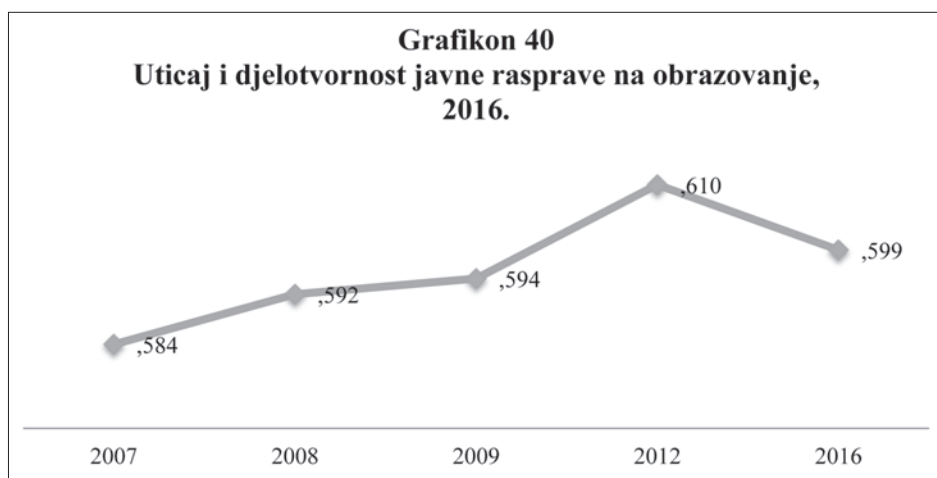
4.5. Uticaj i djelotvornost rasprave o obrazovanju

Javna rasprava obezbjeđuje čitav niz važnih informacija koje su više nego korisne za uspješnu transformaciju pojedinih društvenih oblasti. U datoj konstelaciji definisali smo mrežu indikatora koji imaju za cilj da izmjere kako uticaj tako i djelotvornost javne rasprave na sistem obrazovanja. Rezultati mjerenja ukazuju da je **najveći problem u ovoj dimenziji nedovoljan uticaj koji imaju nastavnici/profesori u pogledu iniciranja promjena u sistemu obrazovanja** (grafikon 39). Takođe, longitudinalni podaci ukazuju na negativne trendove u ovoj dimenziji, tj. **javna rasprava je manje uticajna i djelotvorna danas nego što je to bio slučaj prije četiri godine** (grafikon 40 i tabela 20).

*Tabela 20 Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje
– prikaz po indikatorima*

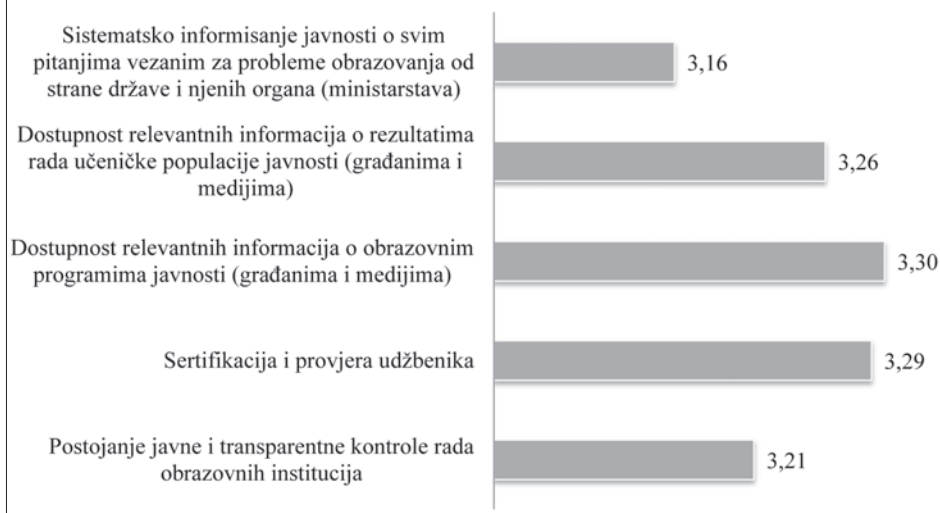
Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Mogućnost iniciranja konkretnih promjena u sistemu obrazovanja od strane nastavnika/profesora	3.14	3.25	3.32	3.48	3.16
Uvažavanje mišljenja stručnjaka NVO-a, uglednih pojedinaca i ostalih zainteresovanih u procesu donošenja propisa i zakona o obrazovanju	3.14	3.23	3.29	3.24	3.08
Postojanje dijaloga između nadležnih državnih institucija i društvenih organizacija koje se bave problemom obrazovanja	3.22	3.30	3.31	3.28	3.16
Učešće organizacija nacionalnih manjina u koncipiranju obrazovnih programa koji su namijenjeni nacionalnim manjinama	3.34	3.26	3.34	3.30	3.34
Mogućnost iniciranja konkretnih promjena u visokom školstvu od strane studenata a koje su usmjerene na poboljšanje kvaliteta visokog školstva	3.16	3.23	3.25	3.33	3.28

4.6. Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju

Prilikom mjerenja ove dimenzije definisali smo čitav niz indikatora koji se strukturno prožimaju. Rezultati mjerenja ukazuju da je **najveći deficit u ovoj dimenziji nedostatak sistematskog informisanja javnosti o svim pitanjima vezanim za probleme obrazovanja od strane države i njenih organa (grafikon 41)**. Sa druge strane, kao i kada je riječ o većini dimenzija u oblasti obrazovanja, **mjerimo negativni trend u odnosu na podatke iz 2012. godine (grafikon 42 i tabela 21)**.

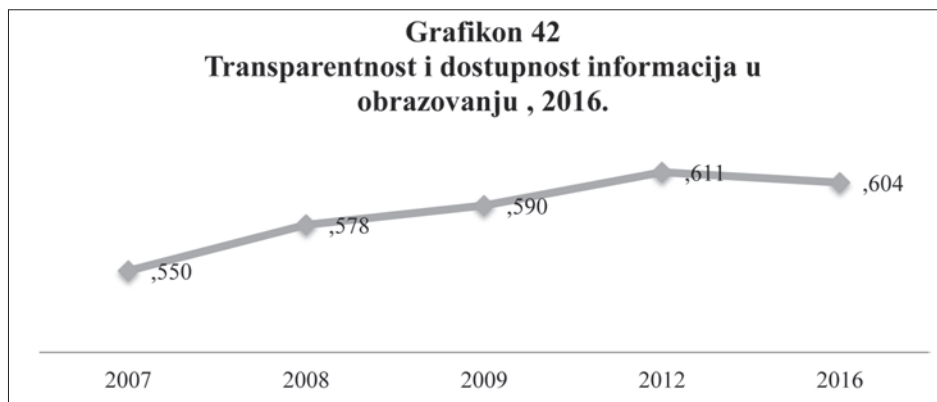
Grafikon 41 Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju , 2016.

*Tabela 21 Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju
– prikaz po indikatorima*

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Postojanje javne i transparentne kontrole rada obrazovnih institucija	3.05	3.10	3.12	3.28	3.21
Sertifikacija i provjera udžbenika	3.20	3.21	3.31	3.28	3.29
Dostupnost relevantnih informacija o obrazovnim programima javnosti (građanima i medijima)	3.16	3.24	3.32	3.25	3.30
Dostupnost relevantnih informacija o rezultatima rada učeničke populacije javnosti (građanima i medijima)	3.08	3.22	3.33	3.31	3.26
Sistematsko informisanje javnosti o svim pitanjima vezanim za probleme obrazovanja od strane države i njenih organa (ministarstava)	2.95	3.10	3.21	3.28	3.16

Grafikon 42
Transparentnost i dostupnost informacija u
obrazovanju , 2016.

4.7. Sumarni pokazatelji za područje obrazovanja

Ključni podatak mjerenja demokratije u oblasti obrazovanja jeste da smo utvrdili značajne negativne trendove. Dakle, podaci ukazuju da **je demokratičnost u području obrazovanja u svim mjerenim dimenzijama na značajno nižem nivou u poređenju sa 2012. godinom** (tabela 22 i grafikon 44). Komparativno, ako se uporede dimenzije, podaci ukazuju da su dva problema u području obrazovanja ključna, i to su nedovoljan uticaj javne rasprave na sistem obrazovanja, kao i problem transparentnosti i dostupnosti informacija u obrazovanju (grafikon 43).

Grafikon 43
INDEX: Demokratičnost u obrazovanju, 2016.

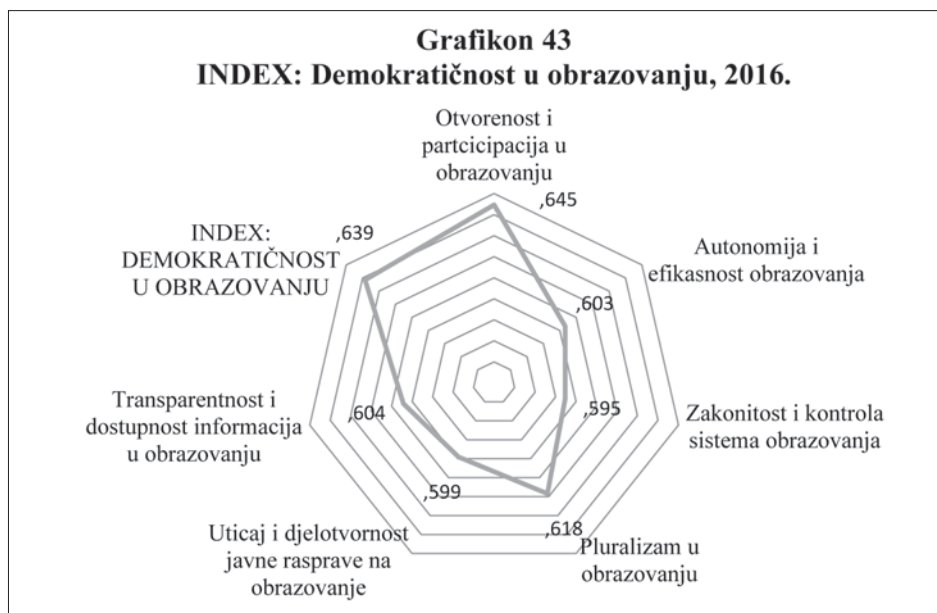
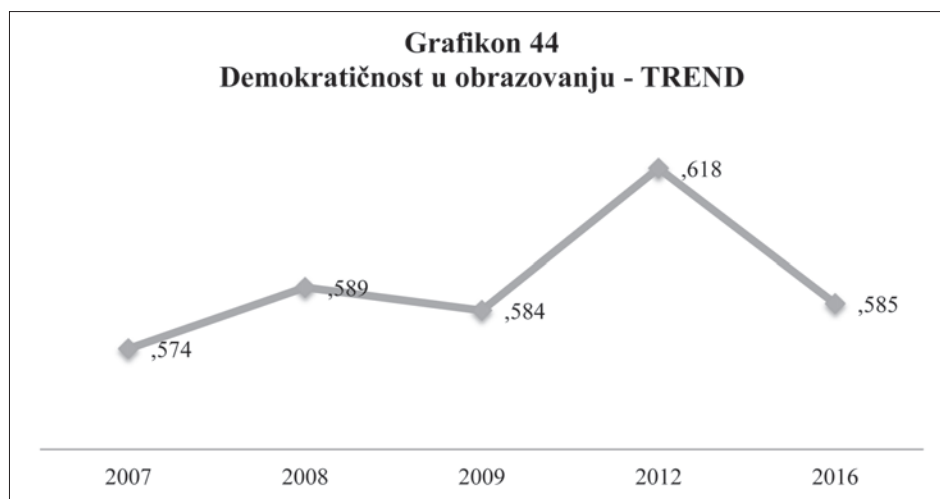

Tabela 22 Demokratičnost u procesu obrazovanja – sumarno po dimenzijama

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016	T test
Otvorenost i participacija u obrazovanju	.63	.65	.63	.66	.64	1.66; p=0.097
Autonomija i efikasnost obrazovanja	.57	.61	.60	.64	.60	2.71; p=0.007
Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja	.54	.57	.56	.61	.59	1.06; p=0.29
Pluralizam u obrazovanju	.62	.63	.61	.64	.62	2.02; p=0.04
Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje	.58	.59	.59	.61	.60	0.88; p=0.38
Transparentnost i dostupnost informacija	.55	.58	.59	.61	.60	0.51; p=0.61
INDEX: DEMOKRATIČNOST U OBRAZOVANJU	.57	.59	.58	.62	.59	3.36; p=0.001

5. MEDIJI

Medijska scena u Crnoj Gori danas je sasvim drugačija od one koja je karakterisala period prije tranzicije. U periodu real-socijalizma mediji su predstavljali jedan od važnih elemenata ideološke reprodukcije društva. Ovakvo stanje u medijima u ovom periodu je deklarativnog karaktera, a informisanje u službi održanja socijalističkog društva i njegovih istina se ne može okarakterisati kao cenzura, već kao sistem koji počiva na jedinstvenoj matrici.

Ulaskom u proces društvene transformacije situacija na medijskoj sceni se mijenjala iz dana u dan. Najprije, osim državnih, dominantnih medija pojavili su se privatni mediji koji nijesu po definiciji predstavljali produženu ruku države i njene politike. Ovo važi kako za elektronske tako i za štampane medije. Takođe, i državni mediji su promijenili svoje mjesto i ulogu. Nestankom komunističke partije sa političke scene i formiranjem većeg broja novih partija mediji koji su još uvijek bili pod kontrolom struktura na vlasti su morali pokazati izvjesnu dozu elastičnosti i prema tome reflektovati promjene koje su se dogodile. Istina, državni mediji i tada kao i danas favorizuju političke partije koje su na vlasti, ali jednako je očigledan i napor da se između stavova vladajućih struktura i opozicionih mišljenja uspostavi neka vrsta balansa. Konačno, veoma je važno sagledati kakvog je efekta u stavovima građana imala transformacija državne televizije Crne Gore u javni servis, što je izuzetno važno s obzirom na epitet najmoćnijeg elektronskog medija, odnosno koliko je to značajno za demokratizaciju društva uopšte.

S druge strane, formiranje privatnih medija je dodatno demokratizovalo društvene odnose i relaksiralo sveukupnu političku komunikaciju. Iako su u procesu formiranja novih medija posredovali individualni i grupni interesi određenih struktura, ipak je ovaj proces bio višesmjern, tako da danas privatni mediji, vođeni različitim interesnim strukturama, favorizuju opozitne političke opcije, što je svakako dobro sa stanovišta demokratizacije. Izričući ovakvu kon-

stataciju imamo, prije svega na umu, činjenicu da je postojanje alternativnih informacija jedan od ključnih uslova za nastajanje poliarhije (v. R. Dal).

Baveći se ovim područjem definisali smo sljedeće dimenzije koje su predstavljale predmet mjerenja:

- Autonomija i nezavisnost mjerenja
- Profesionalnost medija
- Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija
- Otvorenost medija

Metodološki gledano primijenjena je ista procedura kao i u prethodnim slučajevima, a kumulativno na osnovu svih dimenzija bilo je moguće sintetizovati jedinstvenu ocjenu za cijelo područje.

5.1. Autonomija i nezavisnost medija

Prva dimenzija koja je predmet mjerenja u okviru ovog područja, jeste autonomija i nezavisnost medija. U ovom pogledu nastojali smo izmjeriti stepen ostvarene autonomije pojedinačno za štampane i elektronske medije. Prije nego počnemo sa analizom rezultata važno je reći da je teško ocijeniti idealno stanje u ovom području, jer i u najdemokratskijim društvima određene strukture moći jesu *de facto* u stanju da utiču na medije. Drugim riječima, nije uputno ideal-tipski zamišljati nezavisnost medija u bilo kojem društvu, time i u Crnoj Gori, jer interesne strukture gotovo po pravilu nađu načina da utiču na medije.

Rezultati istraživanja ove dimenzije ukazuju da se najveći problemi demokracije medija ogledaju u **postojanju pritiska na medije od strane političkih organizacija, bogatih pojedinaca i grupa, kao i od strane vlasti** (grafikon 45). Veći je problem, međutim, podatak da u ovoj dimenziji mjerimo negativne trendove (tabela 23 i grafikon 46). Dakle, **procjenjujemo da je situacija u medijima na lošijem nivou u odnosu na 2012. godinu.**

Grafikon 45
Autonomija i nezavisnost medija, 2016.

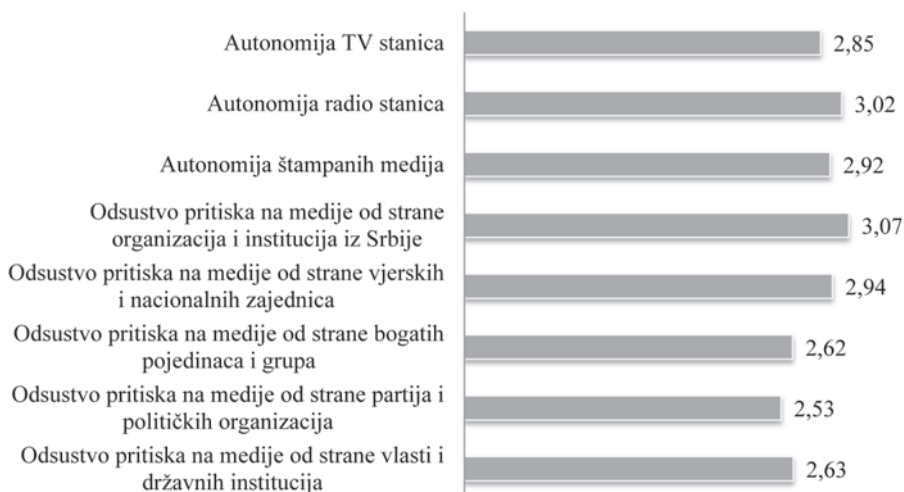
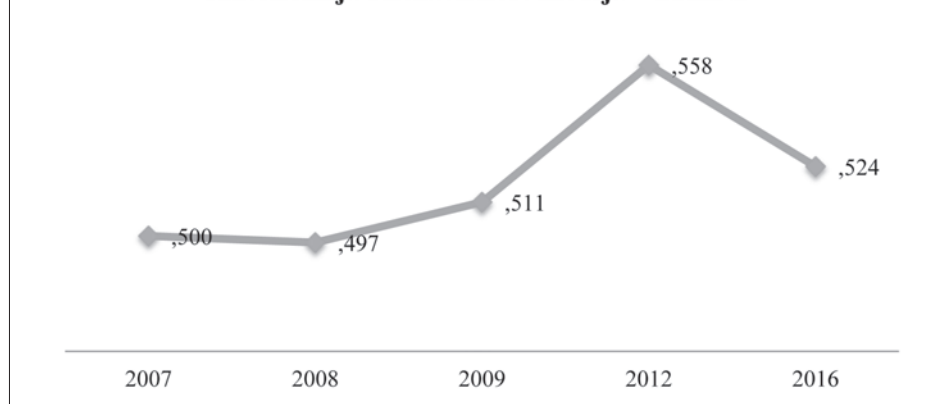

Tabela 23 Autonomija i nezavisnost medija – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Odsustvo pritiska na medije od strane vlasti i državnih institucija	2.53	2.60	2.65	2.87	2.63
Odsustvo pritiska na medije od strane partija i političkih organizacija	2.50	2.54	2.61	2.89	2.53
Odsustvo pritiska na medije od strane bogatih pojedinaca i grupa	2.57	2.52	2.54	2.90	2.62
Odsustvo pritiska na medije od strane vjerskih i nacionalnih zajednica	3.08	2.93	3.07	3.11	2.94
Odsustvo pritiska na medije od strane organizacija i institucija iz Srbije	3.35	3.09	3.25	3.12	3.07
Autonomija štampanih medija	2.68	2.82	2.87	3.03	2.92
Autonomija radio stanica	2.80	2.92	2.93	3.09	3.02
Autonomija TV stanica					

Grafikon 46
Autonomija i nezavisnost medija - TREND

5.2. Profesionalnost medija

Da bi mediji efikasno ispunjavali svoju ulogu u demokratskom društvu, moraju s jedne strane biti nezavisni, ali sa druge se moraju uvažavati profesionalni standardi koji važe za medijsku scenu. Ovo je bio predmet mjerenja ove dimenzije. Rezultati istraživanja ukazuju da je u ovom pogledu **najveći problem profesionalnost TV stanica, kao i profesionalno informisanje javnosti** (grafikon 47). Analiza ukazuje da su trendovi negativni, dakle, **profesionalnost medija je na nižem nivou u odnosu na 2012. godinu** (grafikon 48 i tabela 24).

Grafikon 47
Profesionalnost medija, 2016.

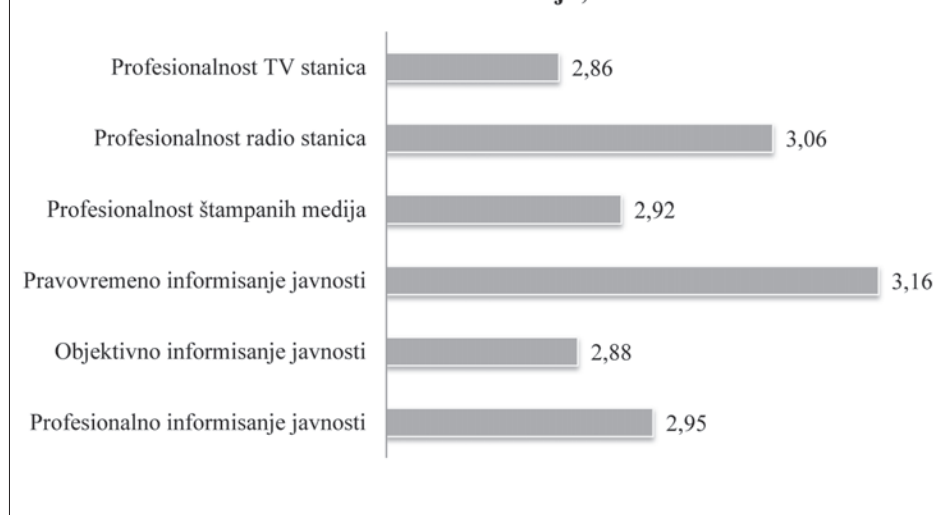
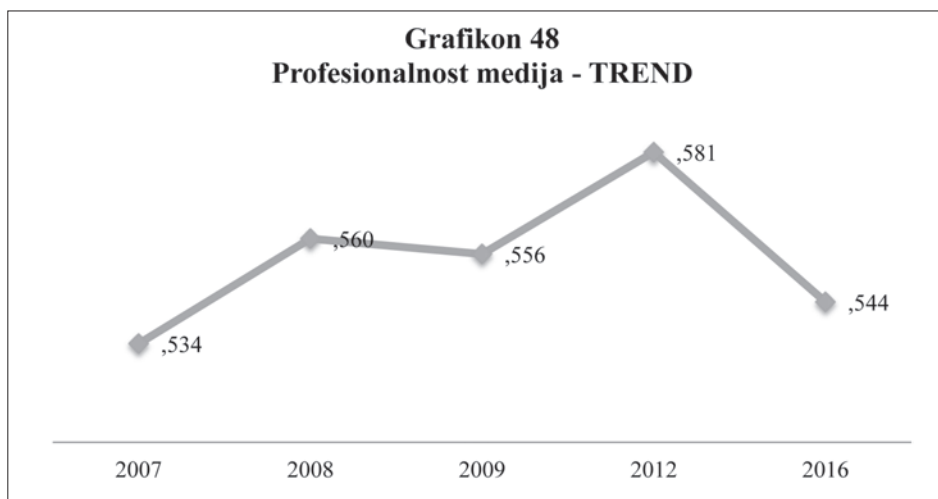

Tabela 24 Profesionalnost medija – prikaz po indikatorima

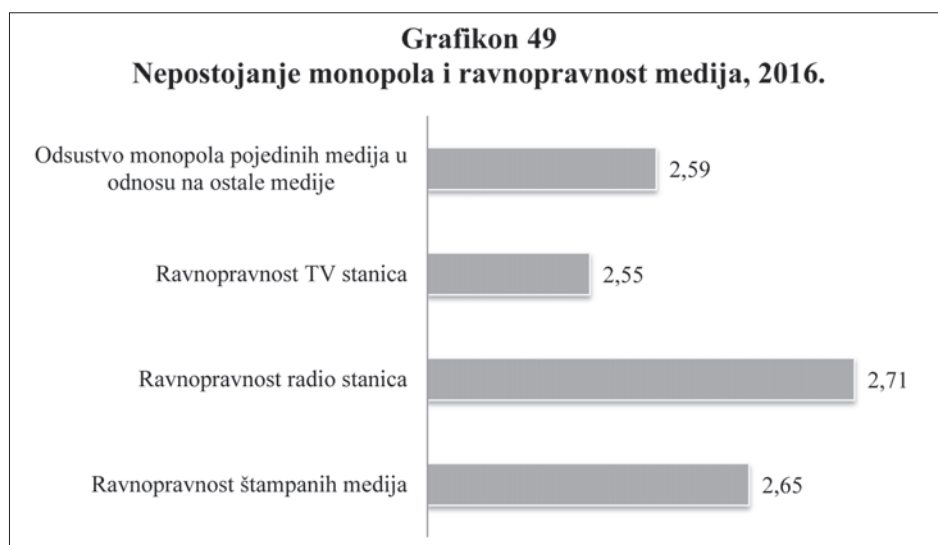
Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Profesionalno informisanje javnosti	2.97	3.10	3.07	3.22	2.95
Objektivno informisanje javnosti	2.85	2.95	2.95	3.24	2.88
Pravovremeno informisanje javnosti	3.16	3.15	3.17	3.25	3.16
Profesionalnost štampanih medija	2.86	3.01	3.01	3.15	2.92
Profesionalnost radio stanica	3.02	3.17	3.11	3.21	3.06
Profesionalnost TV stanica	2.93	3.10	3.05	3.12	2.86

5.3. Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija

Postojanje monopola u bilo kom segmentu demokratskog društva predstavlja ozbiljnu prepreku sa stanovišta ostvarenja demokratskih principa. Kada je o medijima riječ, ovaj problem je posebno izražen, jednostavno zato što u takvoj situaciji u ukupnoj političkoj komunikaciji može da dominira samo jedan politički diskurs, i to onaj koji je odgovoran za monopol u medijima.

Kada je o mjeranju indikatora na ovoj dimenziji riječ, podaci ukazuju **da je najveći problem ravnopravnost TV stanica** (grafikon 49). Komparativno, u odnosu na 2012. godinu, mjerene vrijednosti su neznatno niže u aktuelnom trenutku (grafikon 50 i tabela 25).

*Tabela 25 Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija
– prikaz po indikatorima*

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Ravnopravnost štampanih medija	2.54	2.71	2.66	2.99	2.65
Ravnopravnost radio stanica	2.59	2.75	2.66	2.98	2.71
Ravnopravnost TV stanica	2.53	2.67	2.63	2.91	2.55
Odsustvo monopola pojedinih medija u odnosu na ostale medije	2.63	2.70	2.66	2.96	2.59

5.4. Otvorenost medija

Mjereći ovu dimenziju posredstvom definisanih indikatora utvrdili smo da je najveći deficit kada je riječ o **otvorenosti medija za različita politička mišljenja i različite ideologije** (grafikon 51). Trend pokazuje da u ovoj oblasti danas imamo nešto viši stepen otvorenosti medija u odnosu na period prije četiri godine (grafikon 52 i tabela 26).

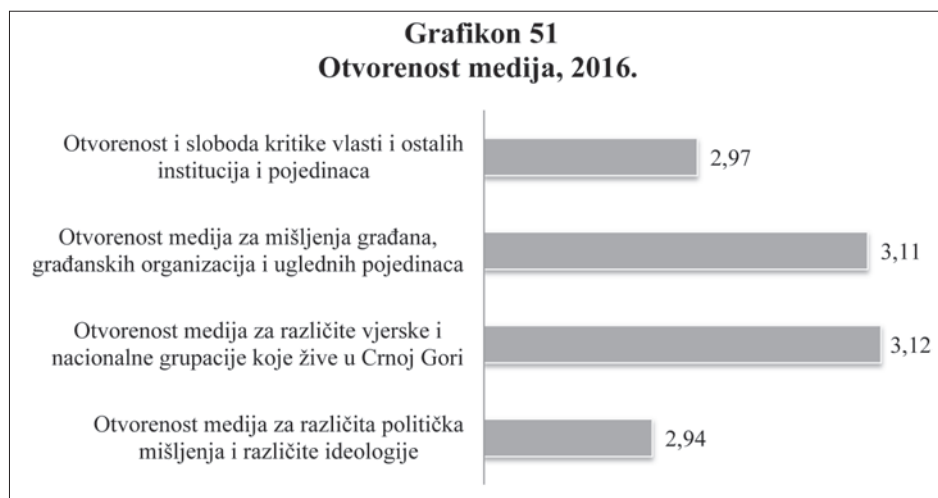
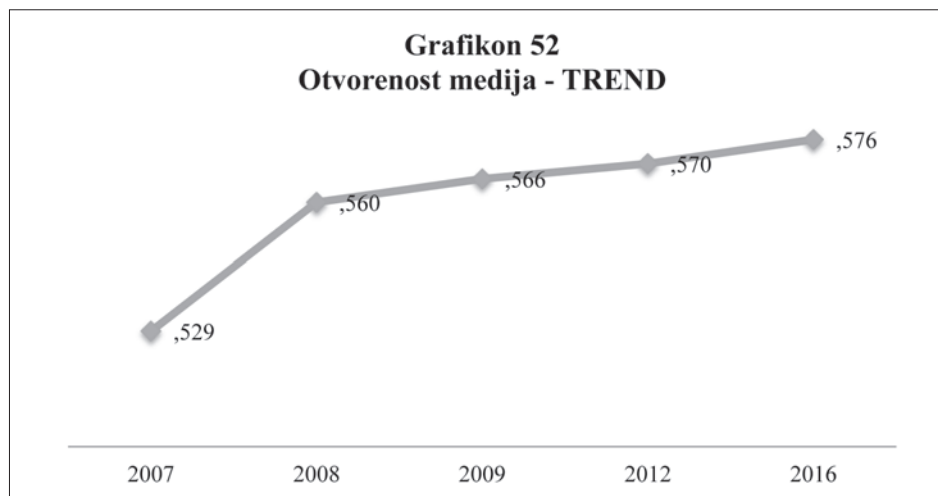

Tabela 26 Otvorenost medija – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Otvorenost medija za različita politička mišljenja i različite ideologije	2.56	3.05	3.20	3.11	2.94
Otvorenost medija za različite vjerske i nacionalne grupacije koje žive u Crnoj Gori	3.32	3.14	3.21	3.13	3.12
Otvorenost medija za mišljenja građana, građanskih organizacija i uglednih pojedinaca	3.08	3.08	3.12	3.12	3.11
Otvorenost i sloboda kritike vlasti i ostalih institucija i pojedinaca	2.77	2.79	2.82	3.04	2.97

5.5. Sumarni pokazatelji za područje medija

Analizom svih indikatora i dimenzija u oblasti medija utvrdili smo da je **najveći problem u ovoj oblasti postojanje monopola i neravnopravnosti medija** (grafikon 53). Ključni je podatak, međutim, da je **medijska situacija danas lošija nego što je to bila 2012. godine** (grafikon 54 i tabela 27).

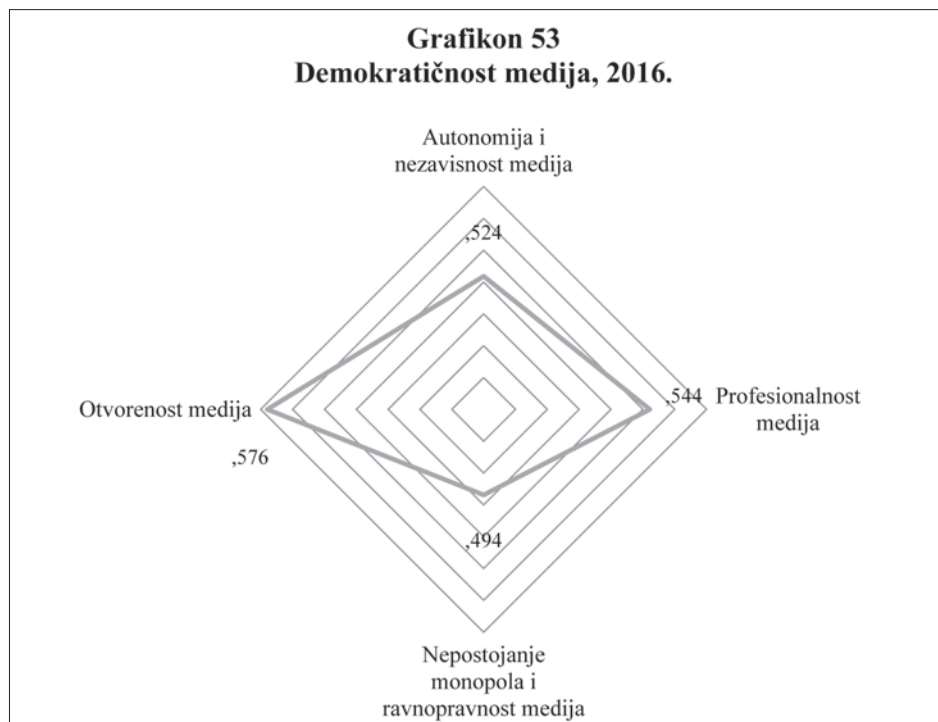
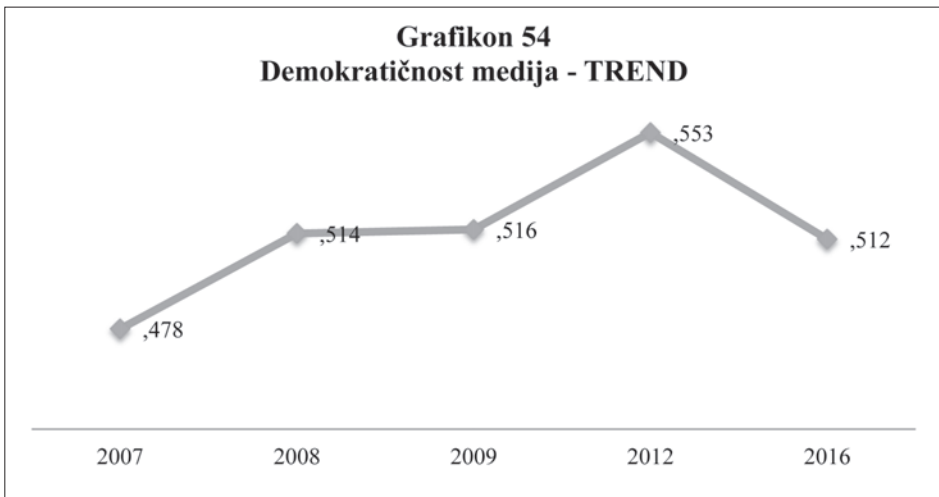

Tabela 27 Demokratičnost medija- sumarno po dimenzijama

Dimenzije	2007	2008	2009	2012	2016	T test
Autonomija i nezavisnost medija	.50	.50	.51	.56	.52	2.83; p=0.005
Profesionalnost medija	.53	.56	.56	.58	.54	3.11; p=0.002
Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija	.36	.48	.46	.55	.49	4.23; p=0.000
Otvorenost medija	.53	.56	.57	.57	.58	0.48; p=0.63
INDEX MEDIJI	.48	.51	.52	.55	.51	3.91; p=0.000

6. NACIONALNE I VJERSKE MANJINE

Stabilan pravni položaj nacionalnih manjina zahtijeva da zaštita njihovih prava bude integralni i funkcionalni dio cjelokupnog pozitivno pravnog sistema, uključujući slobodan pristup svim političkim, društvenim, ekonomskim, kulturnim i državnim djelatnostima kao i mogućnost izbora na svim nivoima društvene selekcije. Ustavnim i zakonskim rješenjima su postavljeni temelji proizvodnje mehanizama kojima će se štititi individualna ali i kolektivna prava manjina i razvoja instituta afirmativne akcije. Crna Gora je u fazi finalizacije kreiranja pravnog ambijenta kojim će se garantovati očuvanje i razvoj nacionalnog i vjerskog pluralizma prema standardima moderne Evrope. Bez nacionalnog i vjerskog pluralizma, čak i ako postoji stvarni politički pluralizam, nemoguće je zamisliti moderno demokratsko društvo.

Pitanje statusa nacionalnih manjina i stepena njihovog uključivanja u političke procese je svakako pitanje sveukupne demokratičnosti društva. Kakvo je stanje crnogorskog društva po tom pitanju, pokazaće nam sljedeće mjerenje. U mjerenju stepena demokratičnosti koji je postignut na ovom planu definisali smo sljedeće dimenzije:

- Formalno pravna zaštita manjina
- Diskriminacija manjina
- Postojanje mehanizama zaštite manjina
- Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja.

Mjerenje po dimenzijama je izvršeno po standardizovanoj metodološkoj proceduri i na isti način kao i kod ostalih područja, čime je omogućena komparacija podataka svake vrste. Izbor samih dimenzija je i teorijski i praktično utemeljen pri čemu njihovom sumarizacijom možemo doći do jedinstvenog i sintetičkog pokazatelja.

6.1. Formalno-pravna zaštita manjina

Prva dimenzija našeg mjerenja jeste formalno-pravna zaštita manjina. Cilj ove dimenzije jeste da ispita u kojoj mjeri sama zakonska regulativa štiti prava nacionalnih manjina. Ovo je značajno pitanje, naprosto zbog činjenice što ovaj aspekt zaštite prava manjine jeste osnovni preduslov za sve ostale aspekte i oblike izjednačavanja i integrisanja manjina u demokratski sistem i funkcionisanje čitavog društva.

Rezultati istraživanja ukazuju da je najveći nedostatak u ovoj dimenziji **nedostatak konkretnih akcija vlasti koje su u službi zaštite prava manjina** (grafikon 55). Sa stanovišta analize trendova, podaci pokazuju da u **prethodne četiri godine nije došlo do poboljšanja u ovoj dimenziji, tj. vrijednosti su manje-više na istom nivou kao i prije četiri godine.**

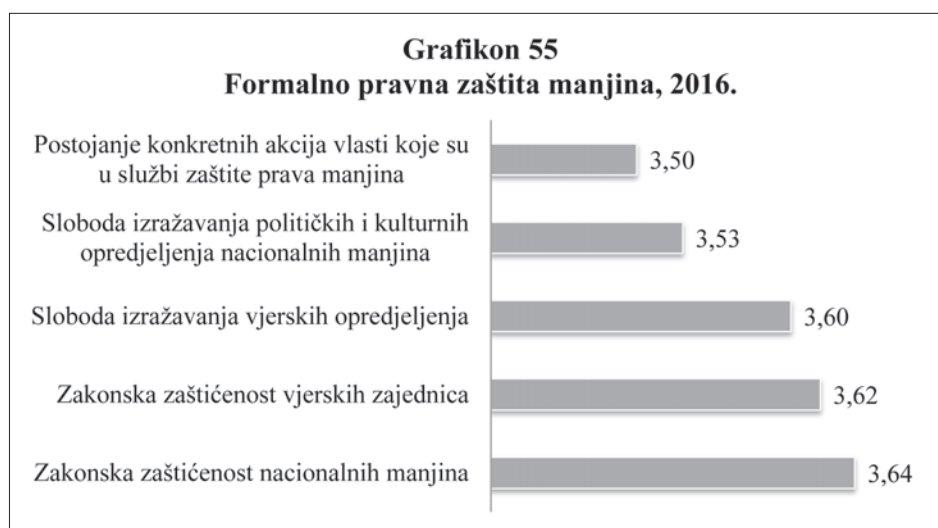
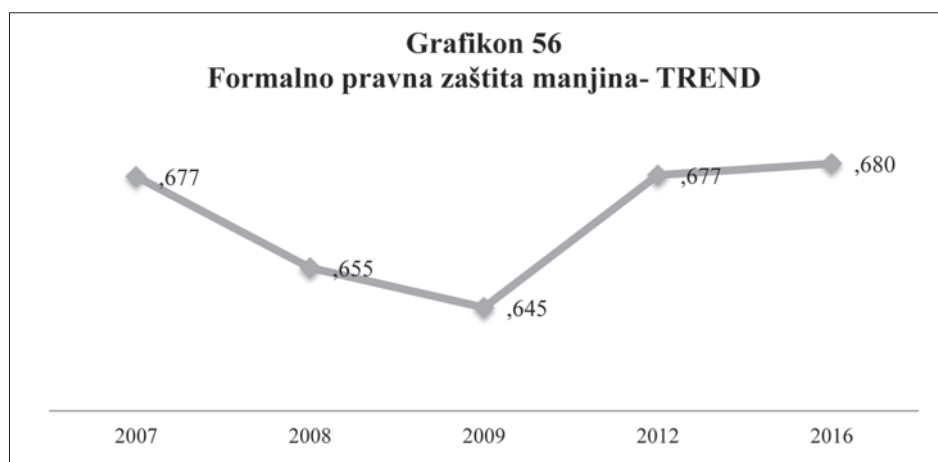

Tabela 28 Formalno pravna zaštita manjina – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Zakonska zaštićenost nacionalnih manjina	3.69	3.53	3.45	3.53	3.64
Zakonska zaštićenost vjerskih zajednica	3.70	3.50	3.42	3.57	3.62
Sloboda izražavanja vjerskih opredjeljenja	3.71	3.59	3.53	3.62	3.60
Sloboda izražavanja političkih i kulturnih opredjeljenja nacionalnih manjina	3.59	3.51	3.42	3.49	3.53
Postojanje konkretnih akcija vlasti koje su u službi zaštite prava manjina	3.49	3.27	3.26	3.44	3.50

6.2. Diskriminacija manjina

Rezultati istraživanja u ovoj dimenziji ukazuju da su najveći problemi u **nedostatku brige o ekonomskom i društvenom razvoju regiona u kojima žive vjerske i nacionalne manjine** (grafikon 57). Međutim, i **kada je o ovoj dimenziji riječ, mjerimo stagnaciju u poređenju sa 2012. godinom**, dakle, mjerene vrijednosti su na približno istom nivou (tabela 29 i grafikon 58).

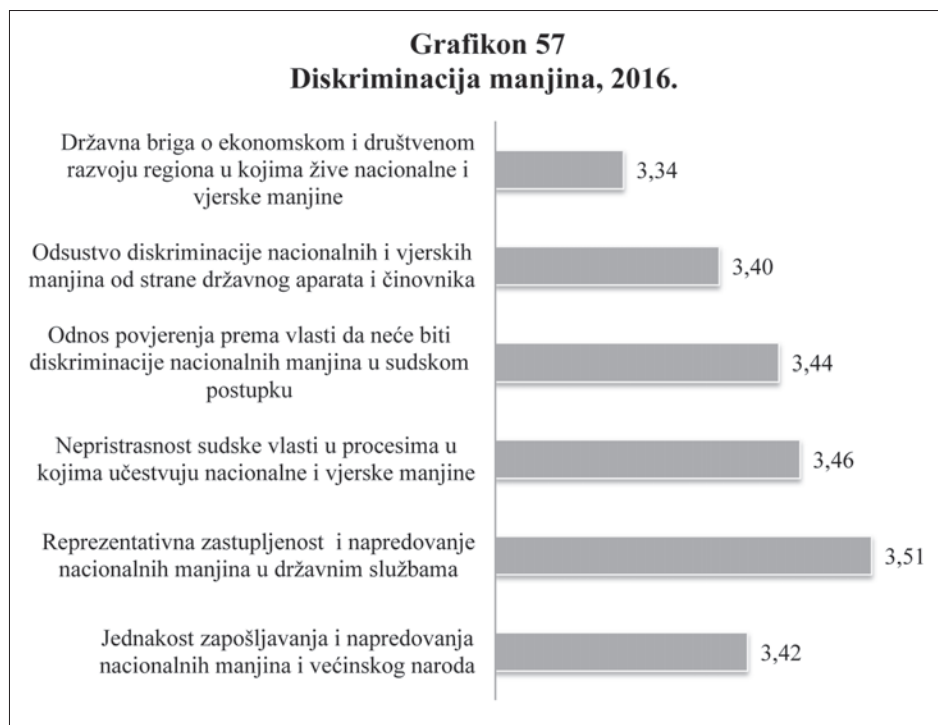
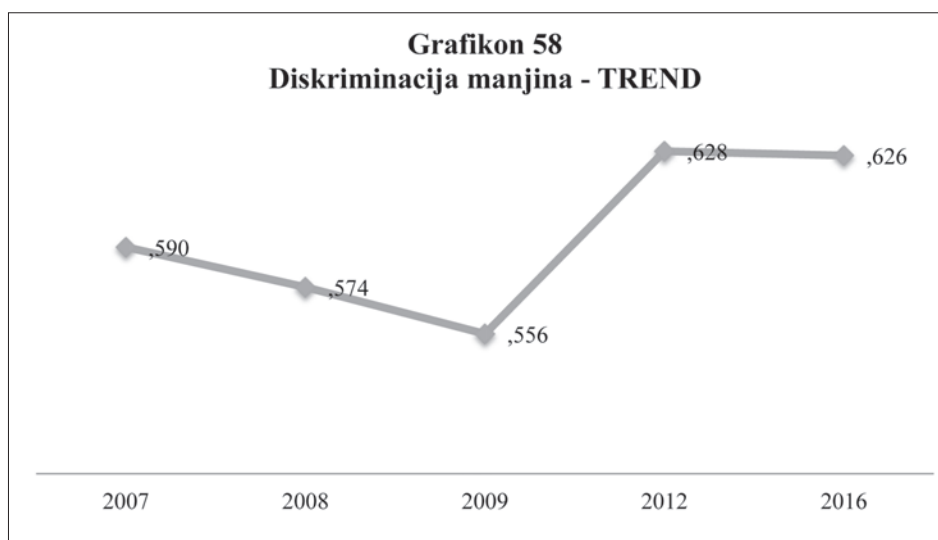

Tabela 29 Diskriminacija manjina – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Jednakost zapošljavanja i napredovanja nacionalnih manjina i većinskog naroda	3.47	3.29	3.25	3.44	3.42
Reprezentativna zastupljenost i napredovanje nacionalnih manjina u državnim službama	3.41	3.25	3.22	3.45	3.51
Nepristrasnost sudske vlasti u procesima u kojima učestvuju nacionalne i vjerske manjine	3.30	3.24	3.21	3.35	3.46
Odnos povjerenja prema vlasti da neće biti diskriminacije nacionalnih manjina u sudskom postupku	3.19	3.20	3.01	3.39	3.44
Odsustvo diskriminacije nacionalnih i vjerskih manjina od strane državnog aparata i činovnika	3.38	3.33	3.21	3.34	3.40
Državna briga o ekonomskom i društvenom razvoju regiona u kojima žive nacionalne i vjerske manjine	3.25	3.14	3.05	3.33	3.34

6.3. Postojanje mehanizama zaštite manjina

Rezultati istraživanja u ovom pogledu ukazuju da je najveći nedostatak efikasnost državnog aparata u slučajevima kršenja prava nacionalnih manjina (grafikon 59). Analiza trendova ukazuje da su mehanizmi zaštite manjina neznatno poboljšani u prethodne četiri godine (grafikon 60 i tabela 30).

Grafikon 59
Postojanje mehanizama zaštite manjina, 2016.

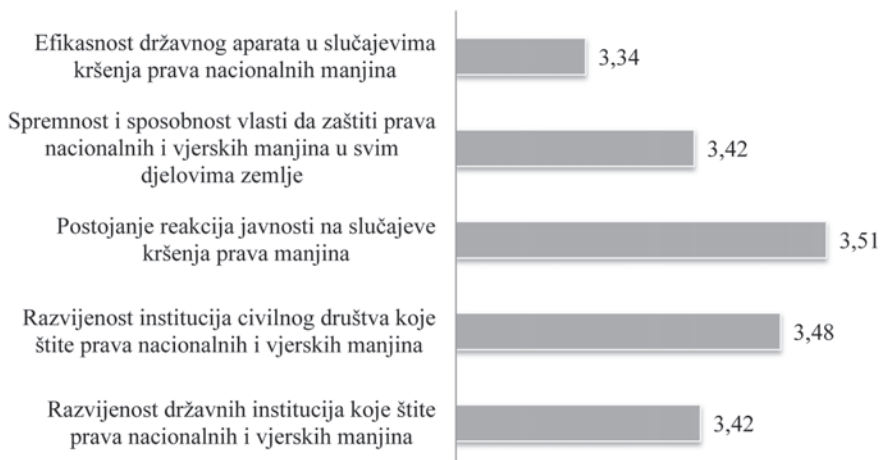
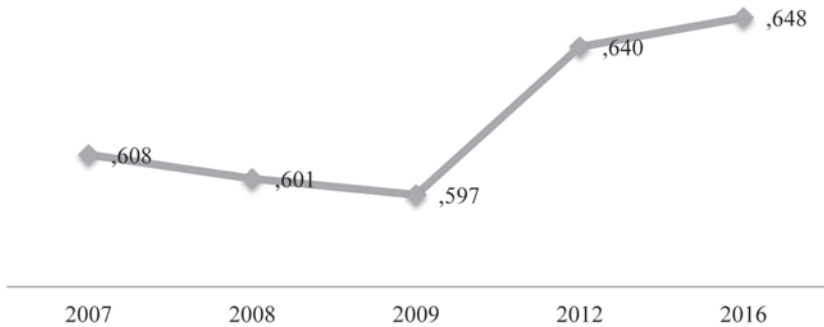

Tabela 30 Postojanje mehanizama zaštite manjina – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Razvijenost državnih institucija koje štite prava nacionalnih i vjerskih manjina	3.42	3.28	3.19	3.40	3.42
Razvijenost institucija civilnog društva koje štite prava nacionalnih i vjerskih manjina	3.40	3.32	3.19	3.45	3.48
Postojanje reakcija javnosti na slučajeve kršenja prava manjina	3.38	3.34	3.26	3.43	3.51
Spremnost i sposobnost vlasti da zaštiti prava nacionalnih i vjerskih manjina u svim djelovima zemlje	3.34	3.22	3.20	3.36	3.42
Efikasnost državnog aparata u slučajevima kršenja prava nacionalnih manjina	3.23	3.13	3.08	3.39	3.34

Grafikon 60
Postojanje mehanizama zaštite manjina - TREND

6.4. Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja

Rezultati istraživanja ove dimenzije ukazuju da postoji nedostatak akcija vlasti i to i kada je riječ o **ostvarivanju kontakata nacionalnih manjina sa matičnim državama**, i kada je riječ o **državnoj podršci akcijama koje obezbjeđuju bolji tretman nacionalnih i vjerskih manjina** (grafikon 61). Sa druge strane, longitudinalno mjerimo pozitivne trendove kada je riječ o ovoj dimenziji. Dakle, u prethodne četiri godine došlo je do poboljšanja kada je riječ o odnosu većine prema manjini (tabela 31 i grafikon 62).

Grafikon 61
Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja, 2016.

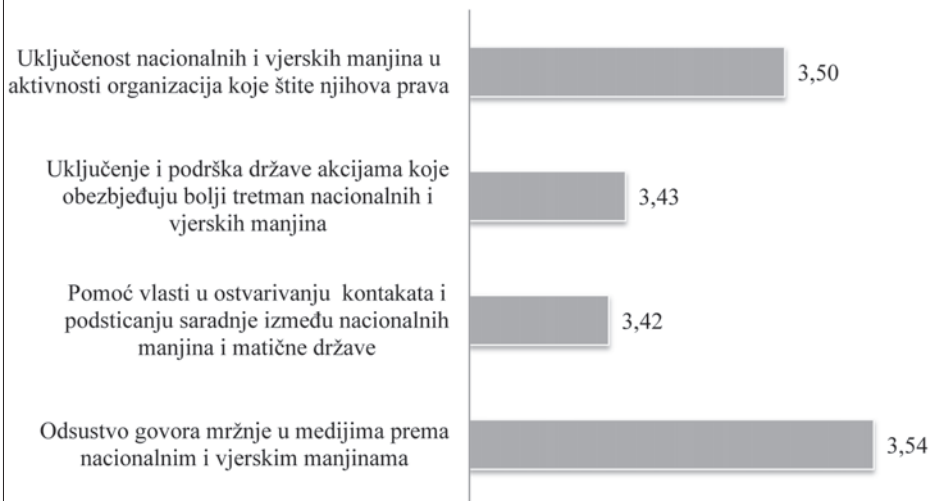
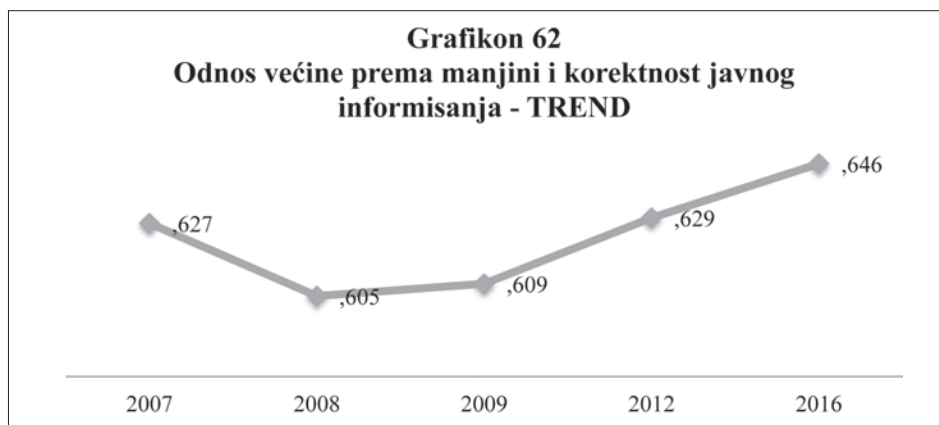

Tabela 31 Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Odsustvo govora mržnje u medijima prema nacionalnim i vjerskim manjinama	3,32	3,31	3,34	3,33	1,098
Pomoć vlasti u ostvarivanju kontakata i podsticanju saradnje između nacionalnih manjina i matične države	3,38	3,41	3,26	3,22	1,060
Uključenje i podrška države akcijama koje obezbjeđuju bolji tretman nacionalnih i vjerskih manjina	3,39	3,46	3,30	3,22	1,111
Uključenost nacionalnih i vjerskih manjina u aktivnosti organizacija koje štite njihova prava	3,65	3,66	3,44	3,32	1,046

6.5. Sumarni pokazatelji za položaj nacionalnih i vjerskih manjina

Kada se sumarno analiziraju podaci koji tretiraju pitanja nacionalnih i vjerskih manjina, utvrđujemo, najprije, da su sve vrijednosti komparativno visoke. Dakle, generalno, **procjena je da je odnos prema manjinama u Crnoj Gori na zavidnom nivou** (grafikon 63). Komparativno, najmanje vrijednosti mjerimo kada je riječ o diskriminaciji manjina. Međutim, u ovom pogledu najznačajniji je podatak da **u prethodne četiri godine nije došlo do poboljšanja u ovoj oblasti** (grafikon 64 i tabela 32). Sve mjerene vrijednosti su manje-više na istom nivou kao i prije četiri godine. Jednostavna dijagnoza bi bila: odnos prema nacionalnim i vjerskim manjinama je na zadovoljavajućem nivou, ali u prethodne četiri godine nema napretka.

Grafikon 63
INDEX: Odnos prema manjinama, 2016.

*Tabela 32 Demokratičnost na području nacionalnih i vjerskih manjina
– sumarno po dimenzijama*

Dimenzije	2007	2008	2009	2012	2016	T test
Formalno pravna zaštita manjina	.68	.65	.64	.68	.68	0.25; p=0.81
Diskriminacija manjina	.59	.57	.56	.63	.63	0.14; p=0.89
Postojanje mehanizama zaštite manjina	.61	.60	.60	.64	.65	0.72; p=0.47
Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja	.63	.60	.61	.63	.65	1.39; p=0.17
INDEX: ODNOS PREMA MANJINAMA	.61	.59	.58	.63	.63	0.18; p=0.85

Grafikon 64
INDEX: Odnos prema nacionalnim i vjerskim manjinama - TREND

7. POLOŽAJ ŽENA

Rodna ravnopravnost kao aspekt je svakako imala specifičnu težinu i sa stano-
višta metodologije koju smo definisali. Rodni odnos i rodna neravnopravnost,
koja sasvim sigurno u Crnoj Gori postoji, u svojoj subjektivnoj transkripciji
dobija drugačije značenje i sasvim je izvjesno da je mogućnost objektivne pro-
cjene u ovim uslovima ograničena. Zato je sasvim razumljivo da se u rodnoj
teoriji prije svake procjene položaja žena postavlja zahtijev za procesom rodne
dekonstrukcije na nivou kulture i svijesti, čime se stvaraju nužni ali nedovoljni
uslovi za objektivne procjene.

Rezultati istraživanja ukazuju da je najveći problem rodne neravnoprav-
nosti **diskriminacija koja se dešava u porodici (grafikon 65)**. Takođe se kao
problem identifikuje **diskriminacija žena u zapošljavanju i učešću u politici**.
Međutim, najveći problem jeste u činjenici da **u ovoj oblasti mjerimo negativne
trendove**. Dakle, procjena je da se **položaj žena pogoršao u prethodne četiri
godine** (grafikon 66 i tabela 33).

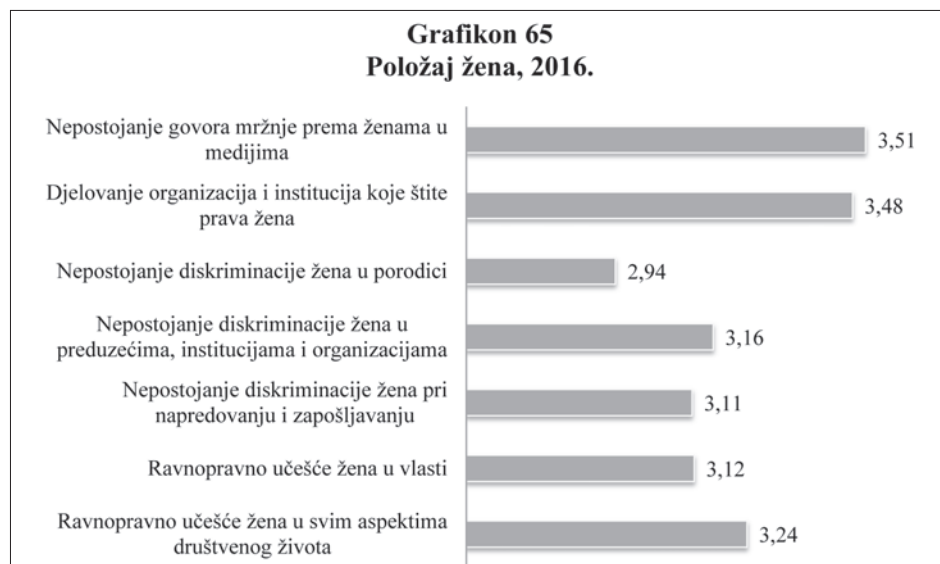
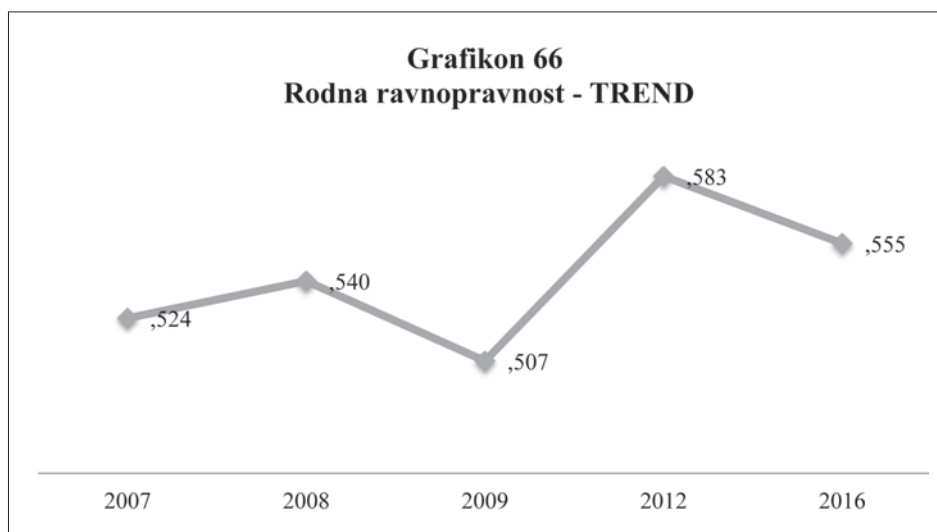

Tabela 33 Položaj žena – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Ravnopravno učešće žena u svim aspektima društvenog života	2.99	3.12	2.96	3.33	3.24
Ravnopravno učešće žena u vlasti	2.89	3.05	2.86	3.34	3.12
Nepostojanje diskriminacije žena pri napredovanju i zapošljavanju	3.10	3.07	2.94	3.32	3.11
Nepostojanje diskriminacije žena u preduzećima, institucijama i organizacijama	3.15	3.11	2.99	3.34	3.16
Nepostojanje diskriminacije žena u porodici	2.64	2.76	2.60	3.11	2.94
Djelovanje organizacija i institucija koje štite prava žena	3.73	3.69	3.56	3.53	3.48
Nepostojanje govora mržnje prema ženama u medijima	3.85	3.75	3.69	3.57	3.51

8. POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM

Kada je o mjerenju ovog područja riječ, mjerene vrijednosti po svim indikatorima su vrlo ujednačene (grafikon 67). Komparativno, **najnižu vrijednost mjerimo kada je riječ o prilagođenosti školskih objekata potrebama osobama sa invaliditetom**. Međutim, isto kao i kada je riječ o rodnoj ravnopravnosti, i u ovom pogledu mjerimo negativne trendove (grafikon 68 i tabela 34). Dakle, procjena je da je **tretman osoba sa invaliditetom lošiji danas nego što je to bio slučaj prije četiri godine**.

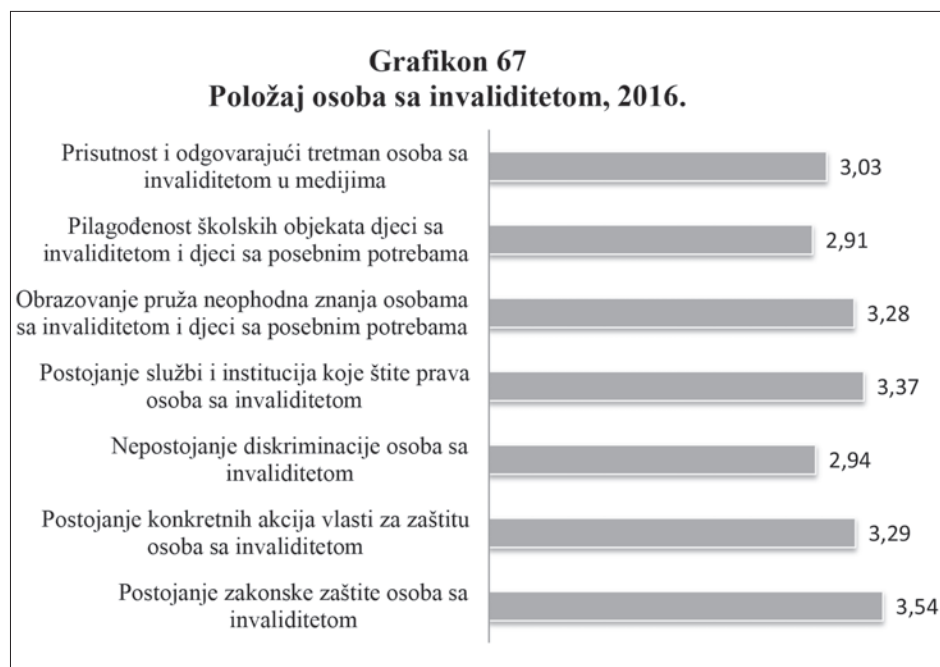
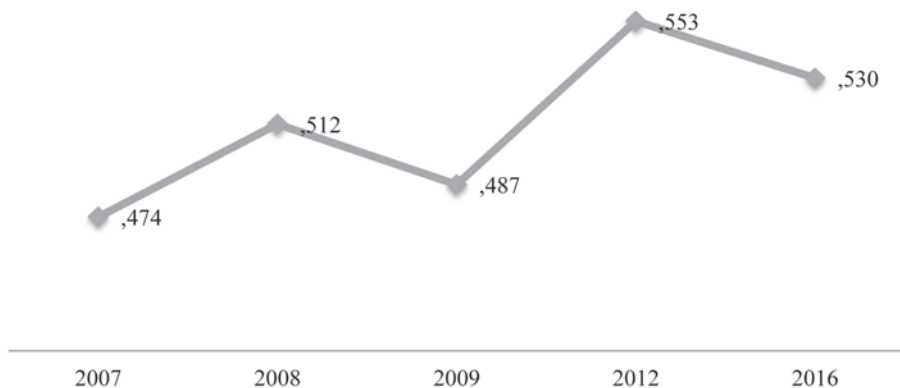

Tabela 34 Odnos prema osobama sa invaliditetom – prikaz po indikatorima

Indikatori	2007	2008	2009	2012	2016
Postojanje zakonske zaštite osoba sa invaliditetom	3.42	3.49	3.32	3.44	3.54
Postojanje konkretnih akcija vlasti za zaštitu osoba sa invaliditetom	3.13	3.25	3.07	3.31	3.29
Nepostojanje diskriminacije osoba sa invaliditetom	3.02	3.06	2.81	3.18	2.94
Postojanje službi i institucija koje štite prava osoba sa invaliditetom	3.40	3.42	3.22	3.35	3.37
Obrazovanje pruža neophodna znanja osobama sa invaliditetom i djeci sa posebnim potrebama	3.45	3.44	3.26	3.33	3.28
Pilagođenost školskih objekata djeci sa invaliditetom i djeci sa posebnim potrebama	2.81	2.84	2.70	3.07	2.91
Prisutnost i odgovarajući tretman osoba sa invaliditetom u medijima	2.71	2.89	2.80	3.18	3.03

Grafikon 68
Odnos prema osobama sa invaliditetom - TREND

9. INDEKS DEMOKRATIJE – SUMARNI PREGLED

Mjerenje demokratije svakako je nezahvalan i jako težak posao za istraživače. Metodologija koju koristimo, kao i svaka druga, u ovom pogledu daleko je od savršene. Međutim, ključno je da smo u različitim vremenskim presjecima mjerili demokratiju na identičan način, što nam omogućava da analiziramo ključne trendove. Konačni cilj našeg mjerenja kada je riječ o INDEX-u jeste mjerenje trendova po područjima, kao i ukupnog trenda. Ove podatke prilažemo u grafikonima 69 i 70, kao i u tabeli 36.

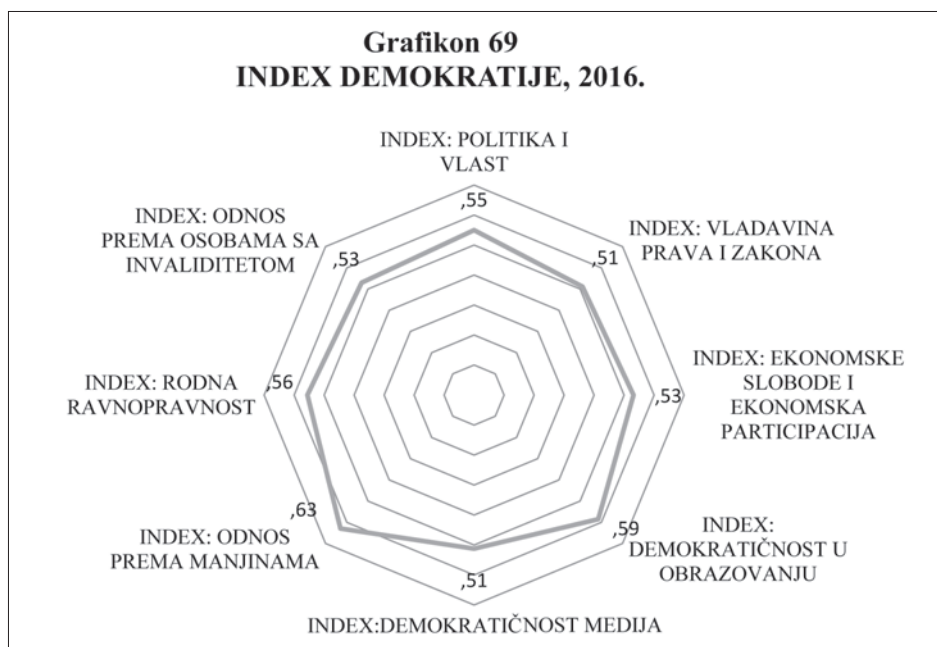
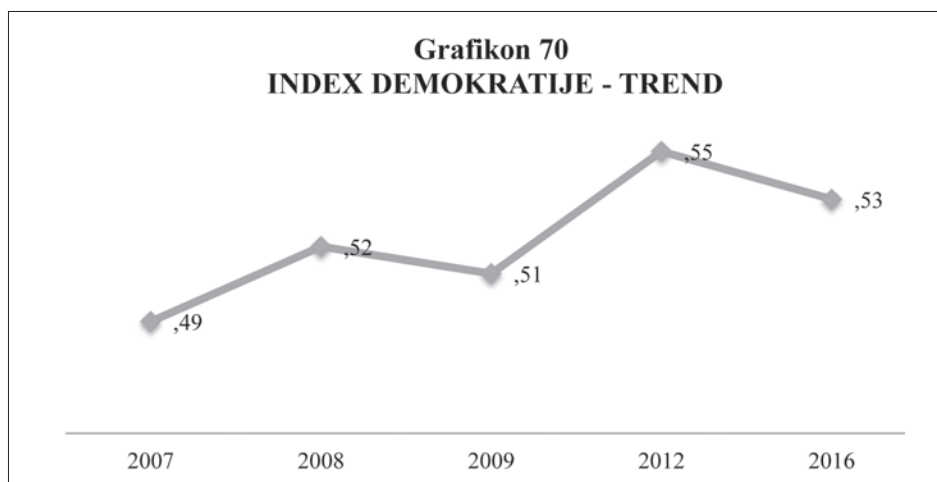

Tabela 36 INDEKS DEMOKRATIJE -TREND

	2007	2008	2009	2012	2016	T test
POLITIKA I VLAST	.47	.50	.51	.53	.55	1.67; p=0.096
VLADAVINA PRAVA I ZAKONA	.45	.48	.47	.50	.51	0.71; p=0.48
EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA	.47	.48	.49	.51	.53	1.61; p=0.11
DEMOKRATIJA U OBRAZOVANJU	.57	.59	.58	.62	.59	3.36; p=0.001
DEMOKRATIČNOST MEDIJA	.48	.51	.52	.55	.51	3.91; p=0.001
POLOŽAJ NACIONALNIH I VJERSKIH MANJINA	.61	.59	.58	.63	.63	0.18; p=0.85
POLOŽAJ ŽENA	.52	.54	.51	.58	.56	2.31; p=0.02
POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	.47	.51	.49	.55	.53	1.93; p=0.05
INDEX DEMOKRATIJE	.49	.52	.51	.55	.53	2.10; p=0.04

Analiza pokazuje da je u Crnoj Gori najviše pažnje potrebno usmjeriti na probleme koji se dešavaju kada je riječ o **vladavini prava kao i u sferi medija**. Upravo su ovo dva područja gdje smo istom metodologijom izmjerili najniže vrijednosti.

Ključni podatak, međutim, nije samo mjerenje stanja, već prije svega trendovi s obzirom da je naše istraživanje dizajnirano kao studija trenda. Posmatrano po područjima, podaci ukazuju da je **jedini napredak u prethodne četiri godine ostvaren u području politike i vlasti**. Demokratija u Crnoj Gori stagnira kada je riječ o vladavini prava, ekonomskim slobodama i položaju nacionalnih i vjerskih manjina. Konačno, u prethodne četiri godine mjerimo negativni trend kada je riječ o obrazovanju, stanju u medijima, rodnoj ravnopravnosti i tretmanu osoba sa invaliditetom. Ovi negativni trendovi su veoma naglašeni, te usljed njih kumulativno, **na nivou čitavog društva mjerimo da je stanje demokratije danas na nižem nivou nego što je to bio slučaj 2012. godine**.

